

Een zwart-witte reis door Belgisch-Congo

Opzoek naar de grijstinten van het koloniale discours in een Tilburgs reisverslag

Sterre Schlink

485248

2020-2021

Bachelor geschiedenis

Prof. dr. J.A. Baggerman

Inhoud

Hoofdstuk 1.....	5
1.1 De archiefvondst.....	5
1.2 Vraagstelling en toelichting concepten	7
1.2.1 Hoofd- en deelvragen	7
1.2.2 Koloniale discourse.....	7
1.3 Gebruikte methode	8
1.3.1 Operationalisering en werkwijze	8
1.3.2 Verantwoording bronselectie	9
1.4 Historiografie	10
1.5 Indeling scriptie	15
Hoofdstuk 2.....	17
2.1 Een Tilburgs nest.....	17
2.2 Op reis naar de Belgische kolonie	19
2.3 De Basongomeno's	21
2.4 Terugblikken	22
Hoofdstuk 3.....	25
3.1. Kolonisatiehonger	25
3.2 Een kolonie voor België	26
3.3 De Onafhankelijke Congostaat.....	28
3.4 Belgisch-Congo.....	32
Hoofdstuk 4.....	36
4.1 Tijdsgeest	36
Hoofdstuk 5.....	40
5.1 De ontwikkeling van Van Kempen	40
5.2 Het koloniale discourse	44
5.3 Het tegen-discourse.....	49
Hoofdstuk 6 Conclusie	54
6.1 Beantwoorden hoofd- en deelvragen.....	54
6.1.1 Van Kempen.....	54
6.1.2 Belgisch-Congo.....	54
6.1.3 Het koloniale discourse	54
6.1.4 De analyse van de reisverslagen	55

6.1.5 De hoofdvraag: Op welke manier zien we het koloniale discours terug in de reisverslagen van Van Kempen over Belgisch-Congo?.....	55
6.2 Reflectie	56
Appendix	58
Waarnemingsinstrument	58
Interview over Henri van Kempen	60
Bibliografie:	77
Primaire bronnen	77
Secundaire literatuur	78

Koloniale geschiedenis is geen zwart-wit verhaal met uitsluitend zwarte slachtoffers en witte daders – Bas de Roo¹

---

¹ Idesbald Goddeeris, Amandine Lauro, en Guy Vanthemsche, *Koloniaal Congo* (Kalmthout: Polis, 2020), 45.

Hoofdstuk 1

1.1 De archiefvondst

Als vrijwilliger bij het Regionaal Archief Tilburg doe ik voornamelijk onderzoek naar archieven die te maken hebben met de Tweede Wereldoorlog. Ik breng in kaart wat er precies in staat en wat eventueel interessant kan zijn voor onderzoek. Zo kwam ik ook met het archief van Van Kempen in aanraking. De stukken over de oorlog bleken een schat aan informatie te bevatten. Wat het extra interessant maakt is dat Henri van Kempen journalist was en dat is terug te zien in zijn teksten. Het archief bestaat uit verschillende hoofdstukken van nooit afgemaakte boeken en andere manuscripten, maar ook uit krantenknipsels en gepubliceerde artikelen van Van Kempen zelf. Van Kempen schreef dus met het doel te publiceren en de lezer te informeren, wat zijn archief bijzonder maakt. Vaak bestaan archieven uit persoonlijke documenten die nooit bedoeld zijn voor andere ogen, waardoor veel informatie onduidelijk blijft omdat de schrijver geen rekening houdt met een onwetende lezer. Ik las als eerste Van Kempens beschrijving van de aanvang van de Tweede Wereldoorlog en zijn avontuur in Frankrijk met Het Nederlandse Rodekruis. Met een omgebouwde ambulancebus haalde hij met andere vrijwilligers gestrande Nederlanders op en bracht ze terug naar huis. Ook beschreef hij de aanloop naar de bevrijding van Tilburg vanuit zijn huis aan de Spoorlaan. Het huis had uitzicht op het station en de werkplaatsen van de Nederlandse Spoorwegen. Hij zag de vluchtende Duitse soldaten voorbijkomen en moest schuilen voor de Duitse bommen die de werkplaatsen vernietigden. Het archief van Van Kempen biedt dus een uniek perspectief op de Tweede Wereldoorlog in Tilburg.

Misschien nog wel unieker zijn de gepubliceerde en ongepubliceerde reisverslagen van Van Kempen. Tussen de twee Wereldoorlogen, die Van Kempen allebei bewust meemaakte, besloot hij te emigreren naar Belgisch-Congo. Op 26 januari 1927 vertrok hij vanuit de Antwerpse haven met de boot *Anversville* naar de Belgische kolonie. Van Kempen schreef tijdens zijn reis stukjes voor de *Tilburgsche Post*. De Tilburgers konden via de plaatselijke krant zijn reis stap voor stap volgen. Mensen die misschien nog nooit buiten Nederland waren geweest, konden nu lezen over oerwouden en wilde zwarte mensen. Van Kempen was een kind van zijn tijd en dat lees je terug in zijn stukken. Hij schreef over negers, blanken en rassen. “The white man’s burden” die de dichter Rudyard Kipling

beschrijft, is te lezen tussen de regels van Van Kempen. Zo schreef hij in het krantenartikel 'Brieven uit de Afrikaansche wildernis door H. Van Kempen. VIII':

Och, dit negerras is zoo ondankbaar. Zij vergeten zo gauw, dat vóór de komst der blanken zij werden afgeranseld door hun dorpschouwen, dat zij slaven waren, verkocht, gegeten naar believen hunner chefs; geheele dorpen werden gesneld; in brand gestoken, enz. Dat de blanken de strijd voeren tegen vreeselijke ziekten die hunne rassen vernietigen, zooals paludisme, malartia, melaatschheid, slaapziekte enz.²

Dit soort uitspraken kunnen anno 2021 niet meer door de beugel. De koloniale geschiedenis ligt in heel het westen onder vuur. De Gouden Eeuw is voor een deel van de bevolking veranderd in een van de zwartste bladzijden uit de Nederlandse geschiedenis en er worden discussies gevoerd over standbeelden en straatnamen van Nederlandse 'zeehelden'. De dood van de Amerikaan George Floyd en de Black Lives Matter protesten zorgde deze zomer voor veel opschudding en woede. Het protest van 1 juni 2020 op de Dam in Amsterdam kan gezien worden als de ultieme poging van een bevolkingsgroep om aandacht en erkenning van hun bestaan en geschiedenis³. De Nederlandse samenleving kan zich niet langer afzijdig houden en er moet meer aandacht komen voor het koloniale verleden van Nederland en de rol die burgers daarin hebben gespeeld. Wie zich verdiept in het verleden zal de huidige situatie ook beter gaan begrijpen. Er moet een completer en kritischer beeld van de Nederlandse geschiedenis komen. Een onderzoek naar de reisverslagen van Van Kempen kan hier aan bijdragen. Reisverslagen kunnen ons meer inzicht geven in de houdingen, activiteiten en ideologieën van Europese reizigers.⁴ Ondanks dat dit onderzoek een deel van de lacune in onze kennis over reisverslagen van Nederlanders naar Congo gaat opvullen, is er genoeg ander belangrijk voorbereidend onderzoek gedaan dat in dit eerste hoofdstuk besproken wordt. Eerst geef ik echter een korte beschrijving van de hoofd- en deelvragen waarbij verschillende concepten uit de vraagstelling toegelicht worden. Hierop volgt een paragraaf met de gebruikte onderzoeksmethode en waarin de bronnenselectie wordt

---

² Regionaal Archief Tilburg, Plaatsingslijst van het archief van H.J.F. van Kempen, 1925-1946, archieftoegang 1186, inventarisnummer 2, 'Reisverslagen van het verblijf in Afrika (Congo). 1927-1928'.

³ Sjoerd Klumpenaar en Lisa Dupuy, 'Duizenden demonstranten op de Dam: "Dit is belangrijker dan een virus"', *NRC*, 1 juni 2020.

⁴ Carl Thompson, *Travel writing* (Londen en New York: Routledge, 2011), Introduction, Kobo.

verantwoord. Vervolgens wordt het historiografisch debat rondom twintigste-eeuwse reisverslagen en Belgisch-Congo geschetst. Ten slotte volgt een paragraaf waarin de indeling van deze scriptie wordt toegelicht.

1.2 Vraagstelling en toelichting concepten

1.2.1 Hoofd- en deelvragen

Het hoofddoel van deze scriptie is te onderzoeken hoe de denkbeelden van Van Kempen, die verwerkt zijn in zijn reisverslagen, zich verhouden tot de denkbeelden uit zijn tijd. De hoofdvraag van deze scriptie is dan ook: Op welke manier zien we het koloniale discours terug in de reisverslagen van Van Kempen over Belgisch Congo? Om deze vraag te kunnen beantwoorden, worden eerst de vier deelvragen beantwoord. De eerste deelvraag: Wie was Van Kempen en hoe zag zijn leven er uit?, schept inzicht in het leven van Henri van Kempen en zijn persoon. De tweede deelvraag: Wat was de situatie in Belgisch Congo en hoe is deze ontstaan?, geeft meer context over het land en de mensen die Van Kempen in zijn reisverslagen beschreef. De derde deelvraag: Wat was het heersende koloniale discours ten tijde van de reis van Van Kempen?, beschrijft de gangbare denkbeelden in Europa in de periode 1900 tot 1930. De vierde en tevens laatste deelvraag: Welke elementen van het koloniale discours aan het begin van de twintigste eeuw zijn terug te zien in het reisverslag van Van Kempen?, dient als voorbereidende vraag op de conclusie. De antwoorden op de vier deelvragen zullen in de conclusie besproken worden, waarbij de belangrijkste elementen uit dit onderzoek worden herhaald en er antwoord wordt gegeven op de hoofdvraag.

1.2.2 Koloniale discours

Het belangrijkste begrip in dit onderzoek is het koloniale discours. De Palestijns-Amerikaanse wetenschapper Edward Said maakte als eerste gebruik van deze term. Hij was een pionier in het postkoloniaal onderzoek en zijn boek *Orientalisme* zal later in de historiografie worden besproken. Said leende het begrip discours van de Franse filosoof Michel Foucault.⁵ Een discours is een systeem van uitspraken waarmee de dominante

---

⁵ Edward Said, *Orientalism* (Londen: Routledge, 1978), 3.

groep in de samenleving de waarheid over de gedomineerde groep construeert door specifieke kennis en normen aan deze groep op te leggen.⁶ In zijn boek *Travel Writing* beschrijft de Britse literatuurhistoricus Carl Thompson *discourse* als ‘an accumulated archive of knowledge and imagery which comes to shape a culture’s attitudes and assumptions on a given topic, and which accordingly dictates what is likely to be regarded as true, and as proper knowledge, in that subject area.’⁷ Het koloniale *discourse* is dus alle kennis, beeldspraak, aannames en houding tegenover de kolonies en het koloniseren, wat zorgde voor een gekleurd beeld over de kolonisatie vanuit het perspectief van de kolonistoren. Dit *discourse* verhulde vaak de onderliggende politieke en materiële doelstellingen van de kolonisatie.⁸

1.3 Gebruikte methode

1.3.1 Operationalisering en werkwijze

Voor het onderzoek van deze scriptie heb ik gebruik gemaakt van verschillende onderzoeksmethoden. In hoofdstuk twee, waar ik de eerste deelvraag beantwoord, baseer ik me voornamelijk op het archiefmateriaal van Van Kempen, maar maak ik ook gebruik van verschillende bidprentjes en persoons- en familiekaarten. Deze heb ik via het Regionaal Archief Tilburg verkregen. In dit hoofdstuk maak ik ook gebruik van *oral history*. Door middel van een interview met een familielid van Van Kempen, heb ik informatie verzameld die de informatie uit het archief aanvult. *Oral history* is een sociaal en cultureel historische methode die gebaseerd is op het verzamelen van de levensgeschiedenis van nog levende personen.⁹ Dit wordt gedaan aan de hand van interviews die de herinnering aan het leven en de ervaring van het individu stimuleren.¹⁰ Het gaat hier om herinneringen van een persoon en die zijn niet altijd betrouwbaar. Deze bron moet dan ook voorzichtig geanalyseerd worden. Belangrijk om te weten is, dat bij *oral history* de letterlijke accuraatheid niet altijd

---

⁶ Sayyed Moosavinia, Karlis Racevskis, en Sasan Talebi Sarokolaei, ‘Edward Said and Michel Foucault: Representation of the Notion of Discourse in Colonial Discourse Theory 1’, 14 april 2019, 183.

⁷ Thompson, *Travel writing*, chap. 6.

⁸ Moosavinia, Racevskis, en Talebi Sarokolaei, ‘Edward Said and Michel Foucault’, 13.

⁹ Alan Tomlinson, *oral history* (Oxford University Press, 2010),

<https://doi.org/10.1093/acref/9780199213818.013.0833>.

¹⁰ Tomlinson, *oral history*.

het meest interessant is.¹¹ Juist de interpretatie van een gebeurtenis, tijd, persoon of plaats die de methode aan de oppervlakte brengt is bijzonder interessant.¹² Het interview is uitgetypt te vinden in de appendix van deze scriptie. Voor hoofdstuk drie en vier heb ik literatuuronderzoek gedaan en heb ik gebruik gemaakt van secundaire literatuur en wetenschappelijke artikelen over reisverslagen en de geschiedenis van Congo. De belangrijkste werken van hoofdstuk drie en vier worden ook in de historiografie besproken. Voor hoofdstuk vijf heb ik een kwalitatieve inhoudsanalyse gedaan. Om de reisverslagen van Van Kempen zo goed mogelijk te analyseren en het koloniale discours in kaart te brengen, heb ik gebruik gemaakt van een waarnemingsinstrument. Deze heb ik zelf opgesteld aan de hand van secundaire literatuur die in de historiografie en hoofdstuk vier aan bod komt. De vragen helpen verschillende schrijfstijlen en kenmerken te herkennen die vaak duiden op het koloniale discours. Het waarnemingsinstrument is na te lezen in de appendix.

1.3.2 Verantwoording bronselectie

In deze scriptie wordt gebruik gemaakt van alle reisverslagen die zich in het archief van Van Kempen bevinden. Het archief bevat zowel handgeschreven als getypte reisverslagen. Ik heb voor deze combinatie gekozen om zo een zo compleet mogelijk beeld te geven van de reisverslagen van Van Kempen. Een deel van de getypte reisverslagen zijn gepubliceerd door Van Kempen in de *Tilburgsche Post*. Deze gepubliceerde reisverslagen bevinden zich ook in het archief van Van Kempen. Daarnaast bevat het archief getypte manuscripten en getypte kladversies. Ook bevat het handgeschreven verslagen. Het kan zo zijn dat de gepubliceerde stukken vaak herschreven zijn en dat de getypte manuscripten en handgeschreven kladversies authentiek zijn. Van Kempen schreef ook zijn kladversies met het idee ze te publiceren, waardoor het verschil tussen de gepubliceerde en niet-gepubliceerde reisverslagen niet groot is. Dat Van Kempen schreef met het doel te publiceren, betekent dat hij zal hebben gedacht aan zijn lezerspubliek, wat zijn schrijven zal hebben beïnvloed. Het is echter niet na te gaan of hij zijn meningen heeft aangedikt of heeft afgezwakt. De publicatiedrang van Van Kempen maakt het onderzoek interessanter omdat ik me afvraag in hoeverre zijn mening overeenkwam met de heersende denkbeelden. Schreef hij om te

---

¹¹ Tomlinson, *oral history*.

¹² Ibid.

provoceren of conformeerde hij zich aan de gangbare literatuur over kolonisatie en de koloniën? Niet alle reisverslagen zijn te dateren, maar aannemelijk is dat de meeste tijdens zijn verblijf in Belgisch-Congo zijn geschreven of in de eerste tien jaar daarna. Alle reisverslagen zijn afkomstig uit het archief van Van Kempen, dat in bezit is van het Regionaal Archief Tilburg.

1.4 Historiografie

In deze paragraaf worden de belangrijkste werken en theorieën besproken over reizen op basis van reisverslagenonderzoek binnen de koloniale context. Dit is noodzakelijk omdat deze de basis vormen voor mijn onderzoek. Reisverslagen vormen een belangrijke bron van informatie over het leven in de koloniën. Ook geven ze inzicht in de houding, activiteiten en ideologieën van de Europese reiziger.

Een van de belangrijkste theorieën binnen dit onderzoeksterrein is het *Oriëntalisme* van Edward Said. Het gelijknamige boek werd in 1978 voor het eerst uitgegeven, maar de discussie omtrent zijn theorie is nog altijd actueel. In 1995 voegde Said nog een nawoord toe en in 2003 volgde een voorwoord waarin hij ingaat op kritiek. Said onderzoekt in zijn boek de Oriënt en de manier waarop deze regio door het westen wordt afgebeeld. Hij stelt dat de Oriënt een *ingebeeld geografisch gebied* is dat Egypte, India, China, Japan en het Midden-Oosten omvat.¹³ Hij bedoelt daarmee dat de Oriënt net als het Westen is bedacht door de mens en dat deze constructies een eigen geschiedenis, denktraditie, vocabulaire en beeldtaal hebben.¹⁴ Said geeft in zijn boek drie definities van het *Oriëntalisme*. Volgens de eerste definitie is *Oriëntalisme* een denkstijl gebaseerd op ontologisch en epistemologisch onderscheid dat wordt gemaakt tussen 'de Oriënt' en 'de Occident'.¹⁵ De Occident is een andere benaming voor het Westen. De tweede definitie stelt dat *Oriëntalisme* een academisch begrip is.¹⁶ De laatste definitie die Said geeft, legt *Oriëntalisme* uit als een westerse stijl van domineren, herstructureren en autoriteit hebben over de Oriënt.¹⁷ Said ziet een patroon in de beschrijving van de Oriënt door Westerlingen.

---

¹³ Said, *Orientalism*, 5.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid, 2.

¹⁶ Ibid, 3.

¹⁷ Ibid.

De Oriënt wordt volgens hem gerepresenteerd als de tegenpool van het Westen.¹⁸ Terwijl de Oriënt afgebeeld wordt als irrationeel, moreel verdorven, kinderlijk en 'anders', wordt de Occident afgebeeld als rationeel, deugdzzaam, volwassen en 'normaal'. De verscheidenheid aan culturen en etniciteiten in de Oriënt wordt echter genegeerd en gegeneraliseerd. De Oriënt en alles wat zich daar bevindt, is ofwel overduidelijk inferieur aan het Westen of moet gecorrigeerd worden.¹⁹

Oriëntalisme is volgens Said dus een discourse dat aan het begin van de achttiende eeuw opkomt in het Westen.²⁰ Said stelt dat de Europeanen hun eigen cultuur en identiteit versterken door zich af te zetten tegen de Oriënt.²¹ De opkomst van dit discourse kan niet los worden gezien van de enorme Europese expansie die in diezelfde periode plaatsvond.²² In 1815 stond ongeveer 35 procent van de aarde onder directe Europese koloniale overheersing en in 1914 was dat uitgegroeid tot 85 procent. Het Oriëntalistische discourse legitimeerde deze expansiedrang, alle andere culturen zijn immers inferieur aan die van het Westen.²³ Het kapitalisme, wat een grote drijfkracht is achter het imperialisme en de expansie, kan op deze manier weggemoffeld worden achter de kopjes 'beschavingsmissie', 'voortgang' en 'ontwikkeling'.²⁴ In de praktijk worden de humanitaire aspiraties gebruikt als dekmantel voor economisch winstbejag die vaak gepaard gaat met gewelddadige uitbuiting.²⁵

Geïnspireerd door Said hebben verschillende wetenschappers de discourses vanuit het Westen over andere regio's geanalyseerd. V.Y. Mudimbe (1988), Tim Youngs (1994) en Ali Al'Amin Mazrui (2005) onderzochten de representatie van Afrika in de Westerse discourse.²⁶ Zowel Said als Mudimbe worden door critici beschuldigd van het stereotyperen van het Westen en het gebruiken van een humanistisch discourse om de hoge culturele tradities van het Westerse humanisme aan te vallen.²⁷ Terwijl Said het ontstaan van 'de

---

¹⁸ Said, *Orientalism*, 40.

¹⁹ Ibid, 41.

²⁰ Ibid, 3.

²¹ Ibid.

²² Ibid.

²³ Ibid.

²⁴ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 22.

²⁵ Ibid, 287.

²⁶ V.Y. Mudimbe, *The Invention of Africa* (Londen: James Currey, 1988); Tim Youngs, *Travellers in Africa: British travelogues 1850-190* (Manchester: Manchester University Press, 1994); Ali Al'Amin Mazrui, 'The Re-invention of Africa: Edward Said, V. Y. Mudimbe, and Beyond', *Research in African Literatures* Volume 36, nr. 3 (2005).

²⁷ Mazrui, 'The Re-invention of Africa', 69.

Oriënt' traceert naar de Westerse zoektocht naar de ander en Mudimbe 'the invention of Africa' terugvoert op soortgelijke Westerse verkenningen, stelt Mazrui dat de representatie van Afrika in verschillende stadia is ontstaan.²⁸ Hoe Afrika wordt gedefinieerd is een product van interactie met verschillende beschavingen en niet alleen met het westen.²⁹ Mudimbe stelt dat er vijf stappen zijn in de her-uitvinding van Afrika.³⁰ Het Europees kolonialisme verandert de balans in Afrika van een dubbele nalatenschap in een driedubbele nalatenschap.³¹ Het is een mix van Afrikaniteit, de islam en de verwestering.³² Het imperialisme en de kolonisatie zorgen ervoor dat de verschillen tussen de Afrikanen en Europeanen extra breed worden uitgemeten.³³ Het aanhoudende racisme jegens de zwarte populatie door de Europeaan zorgt er volgens Mudimbe voor dat Afrika Afrikaniseert, de Afrikanen elkaar gaan zien als mede-Afrikanen en er een continentale identiteit ontstaat.³⁴

Een andere belangrijke theorie is van Mary Louise Pratt. In haar boek *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation* uit 1992 analyseert ze Europese reis- en verkenningsschriften in verband met de Europese economische en politieke expansie.³⁵ Pratt bouwt voort op het werk van Said en stelt dat wanneer mensen die normaal historisch en geografisch van elkaar gescheiden zijn met elkaar in contact komen en lopende relaties vestigen, er vaak dwang, radicale ongelijkheid en hardnekkige conflicten ontstaan.³⁶ Deze ontmoetingen vinden in *contact zones* plaats. Dat zijn sociale ruimtes waar verschillende culturen elkaar ontmoeten, botsen en vaak worstelen met elkaar.³⁷ Vaak ontstaan er dan asymmetrische relaties van overheersing of onderdrukking zoals kolonialisme, slavernij of de nasleep daarvan.³⁸ Toch botsen de culturen niet altijd. Soms worden er ook stukjes van elkaars cultuur overgenomen en dat wordt *transculturatie* genoemd.³⁹ Een ander belangrijk begrip dat Pratt uiteenzet is de *anti-conquest*.⁴⁰ Volgens Pratt is dit een representatie

---

²⁸ Mazrui, 'The Re-invention of Africa', 68.

²⁹ Ibid, 69.

³⁰ Ibid, 70.

³¹ Ibid, 81.

³² Ibid.

³³ Mazrui, 'The Re-invention of Africa', 75.

³⁴ Ibid.

³⁵ Marie Louise Pratt, *Imperial Eyes: Travel Writing and transculturation* (Londen en New York: Routledge, 1992), 4.

³⁶ Pratt, *Imperial Eyes*, 6.

³⁷ Ibid, 4.

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid, 6.

⁴⁰ Ibid, 7.

strategie waarbij de Europese bourgeoisie zich niet schuldig probeert te maken aan de koloniale verovering, maar toch bijdraagt aan de Europese *hegemonie*.⁴¹ Met *hegemonie* wordt de sociale en culturele overheersing van het westen over de koloniën bedoeld.⁴² Deze overheersing kan in stand worden gehouden door zowel actieve als passieve acties. De actieve vormen van koloniale dominantie, zoals het tot slaaf maken en het toe-eigenen van land en grondstoffen, maken plaats voor een passievere vorm. Onder deze passieve vorm van domineren valt bijvoorbeeld het schrijven over de inwoners, cultuur en natuur van de kolonies.⁴³ Het begrip de *Seeing Man*, ook wel de *monarch-of-all-i-survey* genoemd, is hier een goed voorbeeld van.⁴⁴ Pratt bedoelt hiermee een scène die vaak in reisverhalen of verslagen voorkomt. In de scène wordt een Europese man beschreven wiens imperiale ogen passief uitkijken over het landschap en dit zich via zijn blik toe-eigent.⁴⁵ Ook beschrijft Pratt drie manieren waarmee kwalitatieve en kwantitatieve waarde aan de ‘ontdekking’ van een reiziger wordt gegeven.⁴⁶ Het landschap wordt geësthetiseerd en maakt de hele reis het waard. Daarnaast wordt het landschap beschreven met veel bijvoeglijk naamwoorden die het landschap verrijken. Ook worden er vergelijkingen gemaakt met kostbare materialen of objecten. Dit zorgt ervoor dat er een klein stukje thuisland van de ontdekker wordt toegevoegd aan het landschap en zo wordt er een verbinding gemaakt met de eigen cultuur.⁴⁷ Op deze passieve manieren wordt alsnog het land toegeëigend door de Europeanen en draagt de schrijver bij aan de versterking van de Europese hegemonie.

Het boek *Travel Writing* van Carl Thompson is een handig overzichtswerk dat de verschillende manieren behandelt waarop het koloniale discours terug te zien is in reisverslagen. Een veelgebruikte term in studies naar reisverslagen is *othering*.⁴⁸ Dit is een strategie en proces waarbij leden van de ene samenleving verschillen identificeren en uitlichten, tussen henzelf en de andere cultuur.⁴⁹ Vaak verbeeldt de ene cultuur de andere cultuur niet alleen als anders, maar ook als ondergeschikt. Daarnaast legitimeert het vaak de

---

⁴¹ Pratt, *Imperial Eyes*, 7.

⁴² Susan Mayhew, *hegemony* (Oxford University Press, 2015), <https://doi.org/10.1093/acref/9780199680856.013.1495>.

⁴³ Pratt, *Imperial Eyes*, 39.

⁴⁴ Pratt, *Imperial Eyes*, 7.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid, 240.

⁴⁷ Pratt, 204.

⁴⁸ Thompson, *Travel writing*, Chap. 6.

⁴⁹ Ibid.

manier waarop de reiziger omgaat met de plaatselijke bevolking, cultuur en omgeving.⁵⁰ Een andere belangrijke term die Thompson in zijn overzichtswerk bespreekt is de *semi-etnografische modus*. De Amerikaanse geesteswetenschapper Rob Nixon bespreekt dit begrip voor het eerst in zijn boek *London calling : V.S. Naipaul, postcolonial Mandarin*.⁵¹ Hij stelt dat reisverslagen vaak in deze modus worden geschreven. De *semi-etnografische modus* wordt gekenmerkt door een onpersoonlijke en emotionele prozastijl, waardoor de lezer het gevoel krijgt dat de observaties van de reiziger objectieve feitelijke verklaringen zijn, terwijl het in werkelijkheid gaat om niets meer zijn dan persoonlijke impressies.⁵² Eigenlijk zijn het 'pseudo-etnografische documenten' waarop nauwelijks kan worden vertrouwd om een accurate beschrijving te geven van een andere cultuur.⁵³ Een andere schrijfstijl die Thompson benoemt is de *etnografische tegenwoordige tijd*. De Duitse antropoloog Johannes Fabian behandelt dit begrip in zijn boek *Time and the other: How anthropology makes its object*.⁵⁴ Fabian stelt dat bij deze schrijfstijl al het gedrag van een cultuur en de dingen waarin die cultuur gelooft in de tegenwoordige tijd worden opgesomd, waardoor het idee wordt gewekt dat de inheemse manieren in essentie uniform, vast en onveranderbaar zijn.⁵⁵ De Oostenrijkse antropoloog Eric R. Wolf doet in zijn boek *Europe and the People without History* ook onderzoek naar deze manier van beschrijven.⁵⁶ De *etnografische tegenwoordige tijd* zorgt er volgens Wolf voor dat het lijkt alsof alle kernovertuigingen en gebruiken waarnaar een cultuur handelt en sterk in gelooft, altijd zouden hebben bestaan en nooit zijn veranderd.⁵⁷ Ze zouden stil staan en er wordt dan ook vaak gedaan alsof inheemse volken geen deel uitmaken van de geschiedenis tot het moment dat ze in contact komen met het westen.⁵⁸

De literatuur die tot nu toe is besproken, behoort allemaal tot het Engelstalige algemene debat over reisverslagen en de representatie van regio's door het Westen. Ik heb

---

⁵⁰ Thompson, *Travel writing*, Chap. 4.

⁵¹ Rob Nixon, *London calling: VS Naipaul, postcolonial mandarin* (New York: Oxford University Press on Demand, 1992), 15.

⁵² Nixon, *London calling*, 15.

⁵³ Nixon, *London calling*, 78.

⁵⁴ Johannes Fabian, *Time and the other: How anthropology makes its object* (New York: Columbia University Press, 2014), 80.

⁵⁵ Fabian, *Time and the other*.

⁵⁶ Eric R. Wolf, *Europe and the People without History* (Berkeley, Los Angeles en London: Univ of California Press, 2010), 80.

⁵⁷ Wolf, 13.

⁵⁸ Ibid.

geen specifiekere literatuur gevonden over Nederlandse reisverslagen over Congo aan het begin van de twintigste eeuw. Hieruit blijkt eens te meer dat het reisverslag van Van Kempen zeer uniek is. De meeste Nederlanders trokken naar de Nederlandse kolonies en niet naar de kolonie van onze zuiderburen. Ik heb me dan ook meer gericht op literatuur over de koloniale geschiedenis van Congo. Een van de belangrijkste boeken op dat gebied is van de Belgische cultuurhistoricus en archeoloog David van Reybrouck. In *Congo: een geschiedenis* bespreekt Van Reybrouck de gehele periode van 1870 tot 2010.⁵⁹ Het boek dat in 2010 uitkwam heeft verschillende literatuur- en geschiedenisprizen in de wacht gesleept. Van Reybrouck baseert zich niet alleen op archiefmateriaal en onderzoek maar vooral op *oral history*. Hij voerde honderden gesprekken met Congolezen die ooggetuigen zijn geweest van de geschiedenis die hij in zijn boek beschrijft.

De meest recente bron over de koloniale geschiedenis van Congo is het boek *Koloniaal Congo* dat uitkwam in 2020. Het is geschreven door verschillende binnen- en buitenlandse historici. Het boek geeft een overzicht van de huidige wetenschappelijke inzichten omtrent de koloniale geschiedenis van Congo. In elk hoofdstuk wordt er antwoord gegeven op een belangrijke vraag binnen het vaak emotionele debat van het koloniaal verleden. Naast feitelijke kennis over de geschiedenis van Congo geeft het ook inzicht in belangrijke denkbepelden uit die tijd en is het een van de belangrijkste bronnen voor dit onderzoek. Over de reis van Van Kempen en het doel van de reis is niet alles bekend. Dit boek schetst de context van de reis en het land, waardoor het reisverslag beter kan worden geduid.

1.5 Indeling scriptie

Na dit inleidende hoofdstuk volgt het tweede hoofdstuk waarin dieper wordt ingegaan op Van Kempen als persoon, zijn familie, zijn reis en zijn verslagen. Ik begin bij het leven dat Van Kempen met zijn familie in Tilburg had voor zijn vertrek naar Congo. Daarna worden de reis en de reisverslagen besproken. Voor dit hoofdstuk baseer ik me voornamelijk op de reisverslagen, archiefstukken en het interview dat ik met zijn nicht heb gehad.

Het derde hoofdstuk richt zich op de koloniale geschiedenis van Congo en de bemoeienis van koning Leopold II en de Belgische staat. Ik begin bij de Onafhankelijke

---

⁵⁹ David van Reybrouck, *Congo: een geschiedenis* (Amsterdam: De Bezige Bij, 2010).

Congostaat van Leopold die later in 1908 zal worden overgenomen door de Belgische overheid. Ik bespreek deze eerdere periode omdat op het moment van de reis van Van Kempen dit nog steeds invloed heeft op de dynamiek en het bestuur van Congo. De periode die in dit hoofdstuk besproken wordt, betreft ongeveer het begin van de Onafhankelijke Congostaat in 1885 tot aan 1930, wanneer Van Kempen vermoedelijk weer naar Nederland vertrekt.

In hoofdstuk vier wordt besproken wat het heersende koloniale discours was ten tijde van de reis van Van Kempen. Daarbij wordt ook uitvoerig ingegaan op de theoretische concepten die in deze historiografie kort uiteen zijn gezet. In hoofdstuk vijf worden de bevindingen in de voorafgaande hoofdstukken gekoppeld aan het reisverslag van Van Kempen. Hierin zal naar voren komen welke elementen uit het koloniale discours terug te zien zijn in het reisverslag van Van Kempen.

Tot slot volgen in hoofdstuk vijf de conclusie. De antwoorden op de vier deelvragen worden nogmaals samengevat. Vervolgens wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag en wordt vastgesteld op welke manier we het koloniale discours terugzien in de reisverslagen van Van Kempen over Belgisch-Congo. Tevens wordt gereflecteerd op het gedane onderzoek en is er een terugkoppeling naar de gebruikte theorie, waarna er suggesties voor vervolgonderzoek worden gedaan.

Hoofdstuk 2

2.1 Een Tilburgs nest

De eerste vermelding van Henricus Joannes Franciscus van Kempen in de archieven van het Regionaal Archief Tilburg is op 22 augustus 1903.⁶⁰ In het geboorteregister van de gemeente Tilburg heeft een ambtenaar opgetekend dat Alphonsus Joannes van Kempen de geboorte van zijn zoon komt aangeven. Als getuigen heeft hij de aannemer Johannes Groenen en de herbergier Leonardus Geerts meegenomen. Een dag eerder is zijn vrouw Maria Catharina O'Prinsen 'om zes ure des namiddags' van hun derde kind bevallen.⁶¹ Er is weinig bekend over de jeugd van Henri van Kempen maar aan de hand van archiefstukken zoals adresboeken, woningkaarten, bevolkings- en geboorteregister is er een poging gedaan om de contouren te schetsen. Na de geboorte van Henri krijgen Alphons en Maria nog twee zoons en één dochter.⁶² Alphons is werkzaam als bakker en heeft eerst een zaak in de Lange Schijfstraat en later in de Korte Schijfstraat. Maria zorgt, zoals het een goede Rooms-Katholieke vrouw betaamt, voor het grote gezin.⁶³ Ze verhuizen verschillende keren, maar blijven altijd in en rond het centrum van Tilburg wonen.⁶⁴

Op 20 januari 1916 verhuist Henri in zijn eentje naar Baarle-Nassau.⁶⁵ Hij staat daar ingeschreven als student en het is dan ook hoogstwaarschijnlijk dat hij naar het juvenaat van de Broeders van De La Salle ging. De Vlaamse broeders kopen daar in 1908 een gebouw en stichten er een internaat.⁶⁶ In 1914 openen ze er ook een normaalschool waar jonge

---

⁶⁰ Regionaal Archief Tilburg, Burgerlijke Stand van de gemeente Tilburg, archieftoegang 16, aktenummer 1085, 'Geboorteregister 1903'.

⁶¹ Regionaal Archief Tilburg, 'Geboorteregister 1903'.

⁶² Regionaal Archief Tilburg, Bevolkingsregister Tilburg, archieftoegang 0918, Inventarisnummer 1570, '1910-1920 Deel 25 Koningstraat – Korvelseweg'.

⁶³ Regionaal Archief Tilburg, Collectie adresboeken van Tilburg, archieftoegang 1182, Inventarisnummer 6, 'Adresboek van Tilburg, 1902'.; Regionaal Archief Tilburg, Collectie adresboeken van Tilburg, archieftoegang 1182, inventarisnummer 7, 'Adresboek van Tilburg, 1911'.

⁶⁴ Regionaal Archief Tilburg, Bevolkingsregister Tilburg, archieftoegang 0918, Inventarisnummer 1499, '1900-1910 Deel 13 wijk D 1-275 Reit'.; Regionaal Archief Tilburg, '1910-1920 Deel 25 Koningstraat – Korvelseweg'.; Regionaal Archief Tilburg, studiezaal, microfiche, 'Woningkaart spoorlaan 148 1920-1950'.

⁶⁵ Regionaal Archief Tilburg, Bevolkingsregister Baarle-Nassau, archieftoegang 2240, inventarisnummer 27, '1914-1925 wijk A'.

⁶⁶ Regionaal Archief Tilburg, Plaatsingslijst collectie documentatie Baarle-Nassau, 1842-2002, archieftoegang 2232, inventarisnummer 43, 'Geschiedenis van het huis De la Salle te Baarle-Nassau 1944-1965 met voorgeschiedenis'.

broeders worden opgeleid tot onderwijzer.⁶⁷ Op 17 maart 1917 vertrekt Henri weer naar Tilburg.⁶⁸ Hij is dan dertien jaar en is net iets minder dan veertien maanden bij de broeders geweest.⁶⁹ Drie maanden later, op 26 juni, wordt de bakkerij van zijn vader failliet verklaard door de rechtbank van Breda.⁷⁰

Over de jaren die hierop volgen, tasten we in het duister. Zo is er niets bekend over het onderwijs dat Henri na de broeders volgt. Enkele archiefstukken doen meer licht schijnen op belangrijke gebeurtenissen in zijn leven. Op 18 augustus 1920, een paar dagen voor Henri's zeventiende verjaardag, overlijdt zijn vader Alphons op 45-jarige leeftijd.⁷¹ Over de toedracht van Alphons overlijden is geen informatie beschikbaar. Maria blijft op zesenvestigste achter met zes kinderen waarvan de jongste nog maar vijf jaar oud is.⁷² Arnold, de oudste broer van Henri, is op dat moment negentien jaar en wordt kostwinnaar voor het gezin. Hij is net als zijn vader broodbakker.⁷³

Als jongvolwassene stort Henri zich in het verenigingsleven van Tilburg. Hij is lid van de Rooms-Katholieke studie- en debatclub *Lumen et Veritas* waar hij meedoet aan wedstrijden en lezingen geeft.⁷⁴ Ook vervult hij de rol van secretaris bij de Nederlandse Rooms-Katholieke Bond van Handels- Kantoor- en Winkelbedienden *St. Franciscus van Assisië*.⁷⁵ Daarnaast is hij werkzaam als journalist. In mei 1925 publiceert hij zijn eerste artikel in de *Nieuwe Tilburgsche Courant* onder zijn pseudoniem CAMPINO.⁷⁶ Hij schrijft voornamelijk artikelen over het Tilburgse verenigingsleven, de Tilburgse schouwburg en Rooms-Katholieke initiatieven. Ook schrijft hij voor de *Tilburgsche Courant* en de *Tilburgsche Post* artikelen.⁷⁷ In deze laatste krant worden ook zijn reisverslagen over Belgisch-Congo

---

⁶⁷ Regionaal Archief Tilburg, 'Geschiedenis van het huis De la Salle te Baarle-Nassau 1944-1965 met voorgeschiedenis'.

⁶⁸ Regionaal Archief Tilburg, '1914-1925 wijk A'.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Regionaal Archief Tilburg, '1910-1920 Deel 25 Koningstraat – Korvelseweg'.

⁷¹ Regionaal Archief Tilburg, Burgerlijke Stand van de gemeente Tilburg, archieftoegang 16, aktenummer 527, 'Overlijdensregister 1920'.

⁷² Regionaal Archief Tilburg, '1910-1920 Deel 25 Koningstraat – Korvelseweg'.

⁷³ Regionaal Archief Tilburg, Collectie adresboeken van Tilburg, archieftoegang 1182, inventarisnummer 9, 'Algemeen officieel adresboek der gemeente Tilburg, 1922'.

⁷⁴ 'Lumen et Veritas', *Nieuwsblad van het Zuiden*, 30 juni 1925.

⁷⁵ 'Nederl. R. K. Bond van Handels- Kantoor- en Winkelbedienden "St. Franciscus van Assisië"', *Nieuwsblad van het Zuiden*, 28 januari 1927.

⁷⁶ CAMPINO, 'Lumen et Veritas', *Nieuwe Tilburgsche Courant*, 2 mei 1925.

⁷⁷ CAMPINO, 'R.K. Jeugdorganisatie', *Tilburgsche Courant*, 19 augustus 1926.; CAMPINO, 'Tilburgsch Concertgebouw', *Tilburgsche Courant*, 21 november 1925.; CAMPINO, 'De blinden van de Grave', *Nieuwe Tilburgsche Courant*, 9 januari 1926.

gepubliceerd. De *Tilburgsche Post* was een nieuws- en advertentieblad dat iedere vrijdag in Tilburg verscheen.⁷⁸ De reisverslagen van Henri waren elke week op de voorpagina van de krant te lezen.⁷⁹

2.2 Op reis naar de Belgische kolonie

Op 28 januari 1927 is in het *Nieuwblad van het Zuiden* te lezen dat tijdens de vergadering van R.K. Bond van Handels- Kantoor- en Winkelbedienden een brief van Henri is voorgelezen.⁸⁰ Daarin maakt hij bekend dat hij naar Belgisch-Congo is vertrokken. In hetzelfde krantenbericht wenst de Bond hem succes met zijn nieuwe positie.⁸¹ Twee dagen eerder is Henri vanuit de Antwerpse haven met het stoomschip *Anversville* naar Congo vertrokken.⁸² Vrienden en familie vergezellen hem naar de haven en zwaaien hem uit. In zijn eerste reisverslag in de *Tilburgsche Post* schrijft hij dat hij wil 'trachten in den vreemde te vinden, wat voor hem in eigen vaderland niet was weggelegd.'⁸³ Wat hij hier precies mee bedoelt blijft onduidelijk. Ook gaat hij in op de vraag waarom hij zijn heil zo ver van Nederland zoekt. Zijn antwoord hierop is dat dit zijn oorzaak vindt in andere feiten die voor de lezer niet van belang zijn.⁸⁴ Wat Henri precies in Congo gaat doen, blijft dus onduidelijk, wel maakt het artikel over de vergadering van de Bond duidelijk dat Henri een dienstbetrekking in Congo heeft.

Op het schip bevindt Henri zich in internationaal gezelschap.⁸⁵ Er worden verschillende activiteiten en feesten georganiseerd. Op 1 februari gaat de boot voor anker voor de Canarische eilanden. Normaal mogen de passagiers hier aan wal maar de onstuimige zee heeft er voor gezorgd dat de boot 24 uur vertraging heeft opgelopen. Dit moet worden ingehaald dus de reis zal zo snel mogelijk worden vervolgd. Hierdoor moeten de passagiers de gehele reis naar Congo op het schip blijven. Op 11 februari komt de kust van Congo in zicht. Ze verruilen de zee voor de Congo rivier en varen de haven Banana Boma binnen. Hier

---

⁷⁸ Regionaal Archief Tilburg, Collectie dag- en weekbladen Tilburg, archieftoegang 398, inventarisnummer 25, 'De Tilburgsche Post, 1922-1939'.

⁷⁹ Regionaal Archief Tilburg, 'De Tilburgsche Post, 1922-1939'.

⁸⁰ 'Nederl. R. K. Bond van Handels- Kantoor- en Winkelbedienden "St. Franciscus van Assisië"'.
⁸¹ Ibid.

⁸² Regionaal Archief Tilburg, 'Reisverslagen van het verblijf in Afrika (Congo). 1927-1928'.
⁸³ Ibid.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Ibid.

maakt Henri ook voor het eerst kennis met de Congolese bevolking. Hij schrijft dat een driehonderdtal zwarte mannen aan boord komen die de komende dagen gaan helpen bij het laden en lossen van goederen.

Onooglijk was deze bende, allen omhuld met stinkende vodden, beslijkt en bevuild en een ondragelijke stank verspreidend. Even be kroop mij en velen een kleine wee, dat wij gedurende jaren met deze mensen moeten wonen, vreemd aan elk begrip van beschaving en hygiène.⁸⁶

Henri's eerste kennismaking met de Congolezen zorgt voor een cultuurschok. Vooral het eten dat de mannen mee hebben, maakt indruk op hem, maar ook hun werkwijze vindt hij fascinerend.⁸⁷ Zo schrijft hij: 'Een lust was het te zien hoe deze negers werkten en de zwaarste vrachten op hun hoofd tilden.'⁸⁸ Daarnaast schrijft hij dat de natuur en de omgeving iedere seconde lijken te veranderen en dat zijn ogen overuren draaien om alle indrukken in zich op te nemen. Die middag meert het schip aan in de Boma, de voormalige hoofdstad van de kolonie. Ze overnachten op het schip en wanneer Henri wakker wordt is de reis alweer hervat. Matadi is de eindbestemming van het schip maar Henri's reis is nog lang niet voorbij. Op 12 februari rond het middaguur komt het schip aan in Matadi, de havenstad van de kolonie. Henri blijft daar drie dagen voordat hij met de trein verder reist. De treinreis van Matadi naar de hoofdstad Léopoldville-Kinshasa duurt twee dagen. De treinreis duurt lang en is oncomfortabel, maar de landschappen zijn spectaculair. Na een volle dag gereisd te hebben, stopt de trein in Thysville. De volgende dag vertrekt de trein weer in alle vroegte. Door een ontspoorde trein duurt de reis langer dan verwacht en komt hij pas laat in de avond aan. Henri omschrijft de hoofdstad als een plek van enorme luxe voor de witte bevolking. Hij vindt dit dan ook een kwalijke zaak en schrijft:

---

⁸⁶ Regionaal Archief Tilburg, 'Reisverslagen van het verblijf in Afrika (Congo). 1927-1928'.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Ibid.

Ik voor mij vindt dergelijke geldverspilling schandelijk; temeer, waar toch alle blanken, zonder uitzondering, naar den Congo komen om door noesten arbeid en zuinig leven eenige duiten te verzamelen voor hun later leven.⁸⁹

Henri laat met deze zin ook een licht schijnen op zijn eigen motieven om naar Congo te gaan. Eerder schrijft hij al dat hij in Congo iets hoopt te vinden wat in Nederland niet voor hem is weg gelegd. Mogelijk hoopt hij in Congo meer geld te gaan verdienen dan in Tilburg mogelijk was.

Na enkele dagen de hoofdstad en de bijbehorende 'negerdorpen' te hebben verkend, besluit Henri dat het tijd is om verder het binnenland in te trekken zodat hij zijn post kan bereiken.⁹⁰ Op dinsdag 22 februari hervat Henri de reis met de boot *S.W. Escout* naar het stadje Lusambo. Door motorproblemen draait het schip om en vaart het terug naar Kinshasa. De volgende dag vertrekt de boot opnieuw en ditmaal wel met succes. Henri reist over de Congo, de Kasai en de Sankuru. De rivieren zijn zo wild dat Henri geen aantekeningen kan maken tijdens de achttien dagen durende reis. Op een dag varen voor de eindbestemming Lusambo nadert de boot het plaatsje Bena-Dibele. Henri ontdekt zijn neef tussen de menigte die de boot staat op te wachten. Hij schrijft dat zijn neef hem enkele maanden vooruit is gereisd maar dat hij niet precies wist waar hij was. De neef stelt Henri voor aan zijn nieuwe directeur en vertelt hem dat hij zijn spullen op de boot moet pakken omdat hij zijn eindbestemming heeft bereikt.⁹¹

2.3 De Basongomeno's

Bena-Dibele ligt aan de oever van de Sankuru rivier en in het plaatsje bevindt zich een staatspost die is bemand met een Gewestelijke Bestuurder en een Staatsagent.⁹² Ook zijn er, zo benadrukt Van Kempen, een tiental zwarte soldaten gelegerd. Er staat een zestal factorijen en er zijn ongeveer vijftien witte mensen permanent in het stadje gevestigd. Daarnaast vertoeven er nog andere witte mensen die op doorreis zijn naar of vanuit het binnenland. Henri omschrijft Bena-Dibele als een handelscentrum. De Congolezen

---

⁸⁹ Regionaal Archief Tilburg, 'Reisverslagen van het verblijf in Afrika (Congo). 1927-1928'.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Ibid.

⁹² Ibid.

verbouwen veldgewassen en verkopen hun rijst door aan de witte bevolking. Ook palmbomen vormen een belangrijk handelsproduct. Vrijwel de gehele palmboom wordt gebruikt voor diverse producten zoals zeep, olie, touw, borstels en palmwijn. Henri werkt op een factorij waar hij helpt met het afwegen van de rijst en palmpitten die door de inheemse bevolking wordt aangeleverd. Hij schrijft dat hij over een tijdje naar een ander district, verder het binnenland in, hoopt te gaan. Ook belooft hij meer over de handel te schrijven als hij op zijn eigen factorij is.

De lezers van de *Tilburgsche Post* zullen de brieven van Henri wel gemist hebben toen ze plots enkele weken niet meer in de krant verschenen. De brieven die Henri verstuurd heeft zijn niet aangekomen.⁹³ Als de redactie dat aan Henri laat weten, begint hij snel weer opnieuw met schrijven. Zijn eerstvolgende brief gaat over de Basongomeno's, ook wel de Tanderscherpers of vijlers genoemd.

De Basongomeno's kan men dan ook vooral herkennen aan hun aangepunte onderen boventanden. Het is wat men noemt een valsch en gemeen ras en mag gerekend worden tot een der gevaarlijkste en minst onderworpen rassen van gansch Equatoriaal-Afrika.⁹⁴

Tijdens een karavaantocht bezoekt Henri een dorp van dit volk. Maar tijdens het schrijven van deze brief woont Henri al enkele maanden helemaal alleen tussen de Basongomeno's. Hij heeft Bena-Dibele verlaten voor een palmboom plantage in het oerwoud van Congo. Hij schrijft dat hij de enige witte persoon is in een straal van enkele honderden kilometers. In enkele brieven beschrijft hij de Basongomeno's en hun gebruiken. Daarna schrijft Henri een tijd niet. Op 31 januari 1930 verschijnen er weer brieven in de *Tilburgsche Post*. Henri schrijft dat hij in Tilburg is en dat hij eigenlijk niet van plan was meer brieven te schrijven maar door de grote belangstelling van de lezers toch is overgehaald. Hij schrijft nog zes brieven en dan blijft het stil.⁹⁵

2.4 Terugblikken

---

⁹³ Regionaal Archief Tilburg, 'Reisverslagen van het verblijf in Afrika (Congo). 1927-1928'.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ibid.

Herni gaat niet meer terug naar Congo maar het land laat hem niet los. Na zijn terugkomst in Tilburg schrijft hij verschillende stukken over zijn leven in de kolonie. Hij begint aan een boek genaamd *Missionnarissen die ik gekend heb*.⁹⁶ Hij schrijft twee hoofdstukken maar maakt het boek verder nooit af. Het eerste hoofdstuk gaat over de Vlaamse Pater Josef waarmee hij door Congo heeft gereisd. In het tweede hoofdstuk schrijft hij over een Griek die Mitschi-Mitschi wordt genoemd. Mitschi-Mitschi is geen missionaris, maar valt volgens Henri wel onder deze categorie omdat hij zo goed met de Congolezen om ging. Het tweede onvoltooide manuscript dat hij in 1932 schrijft, heet *Bij de Tandenvijlers (Een expeditie in Belgisch Congo door Dr. Campino)* en beschrijft de tijd die hij bij hen doorbracht. Wat opvallend is aan deze manuscripten is dat Henri terugblijkt op zijn nog naïeve en jonge zelf aan het begin van zijn tijd in Congo. Hij bespreekt ook hoe zijn houding tegenover de ‘neger’ is veranderd.⁹⁷ Zijn tijd in Congo heeft hem gevormd maar of hij ook gevonden heeft waar hij naar zocht komt uit de stukken niet naar voren. Er is één manuscript dat uit de toon valt, Henri schijft het drie jaar na zijn vertrek naar Congo. Het stuk heet *Afrika door Haveka Musadi* en gaat over de reis naar Congo die hij in 1927 maakte. *Haveka Musadi* is de naam die hij van de Congolezen kreeg en is een verhaspeling van Monsieur Henri. Het stuk valt uit de toon omdat het eerder een tegendiscourse is. In hoofdstuk vijf zal er dieper in worden gegaan op de analyse van deze manuscripten.

Wat Henri terug in Tilburg naast schrijven over Congo bezighoudt is onbekend. In 1934 verhuist hij naar Amsterdam.⁹⁸ Hij gaat werken voor het bedrijf Hesta Crans en Co, waar hij de loonadministratie doet.⁹⁹ Toch blijft Tilburg zijn thuis en elk weekend neemt hij de trein terug. Hij verblijft dan bij zijn moeder, broer en zus die gezamenlijk Maison van Kempen runnen. Zijn broer Laurent is kok en verzorgt het eten voor feesten en partijen. In het huis aan de Spoorlaan hebben ze op de begane grond een zaal waar feesten kunnen worden gegeven. Elke zaterdag ziet zijn nichtje Mieke de trein vanuit het huis aankomen en haalt ze hem op. Tot 1968 blijft Henri tussen Tilburg en Amsterdam pendelen. Na een vervelende gebeurtenis op zijn werk moet hij vertrekken en tegelijkertijd wordt duidelijk dat

---

⁹⁶ Regionaal Archief Tilburg, ‘Reisverslagen van het verblijf in Afrika (Congo). 1927-1928’.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Regionaal Archief Tilburg, Bevolkingsregister Tilburg, archieftoegang 0918, Inventarisnummer G025, ‘Gezinskaarten deel 25 kaart 235’.

⁹⁹ Mieke Gadella-van Tuijn, Interview over Henri van Kempen, geïnterviewd door Sterre Schlink, 14 december 2020.

zijn gezondheid achteruitgaat. Hij wordt gediagnostiseerd met de ziekte van Huntington en verhuist terug naar zijn familie in Tilburg. De ernst van zijn ziekte zorgt ervoor dat Henri meer hulp nodig heeft en hij verhuist naar het Sanatorium Overdonk in Dongen.¹⁰⁰ Daar blijft hij tot aan zijn dood op 21 april 1975.¹⁰¹

---

¹⁰⁰ Mieke Gadella-van Tuijn, Interview.

¹⁰¹ Regionaal Archief Tilburg, Bidprentjes, archieftoegang 410, Letter K, 'Bidprentje Henricus Joannes Franciscus van Kempen'.

Hoofdstuk 3

3.1. Kolonisatiehonger

De geschiedenis van Congo begint niet bij de ‘ontdekking’ van het land door Europese reizigers. Dit is belangrijk om te benadrukken, omdat de geschiedschrijving over Congo die door Europeanen wordt geschreven hier vaak begint. Al eeuwen lang is het gebied bewoond door mensen die hun eigen cultuur, tradities en geschiedenis hebben. In dit hoofdstuk wordt een periode uit de Congolese geschiedenis behandeld waarin het leven van de bevolking drastisch veranderd. Deze verandering start niet in Congo zelf, maar in Europa. Rond 1750 begint de industrialisatie in Engeland.¹⁰² Dit heeft ingrijpende gevolgen voor heel Europa, maar ook voor de rest van de wereld, zoals uit dit hoofdstuk zal blijken. De industriële revolutie zorgt voor een stroomversnelling waarbij de samenleving in een relatief korte tijd compleet verandert. Belangrijke uitvindingen zoals de stoommachine worden gedaan en mensen trekken massaal naar de steden om te werken in de fabrieken.¹⁰³ Het is deze industrialisatie die ervoor zorgt dat er een enorme vraag ontstaat naar grondstoffen, maar ook naar een nieuwe afzetmarkt.¹⁰⁴ Overzeese gebieden bieden een uitkomst en er ontstaat een enorme expansiedrang.¹⁰⁵ Afrika is op dat moment het enige continent dat nog niet gekoloniseerd is door Europa.¹⁰⁶ Er bevinden zich alleen kleine enclaves aan de kust, maar het binnenland is nog compleet onbekend terrein. Vanaf 1870 komt daar verandering in. Door de uitvinding van moderne geweren, de telegraaf, de trein, de stoomboot en kinine is het koloniseren van dit enorme continent ineens haalbaarder geworden.¹⁰⁷

Toch is de industrialisatie niet de enige verklaring voor het kolonialisme.¹⁰⁸ Kolonisatie is duur en om winst te maken is vrije handel in overzeese gebieden voor bedrijven genoeg. Toch willen de Europeanen eigen protectionistisch overzeese gebieden. Het is het nationalisme in combinatie met de industrialisatie die het kolonialisme doet

---

¹⁰² ‘Industrial Revolution’, in *Oxford World Encyclopedia* (Philip’s, 2004), <https://doi.org/10.1093/acref/9780199546091.013.5741>.

¹⁰³ ‘Industrial Revolution’.

¹⁰⁴ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 49.

¹⁰⁵ *Ibid*, 49.

¹⁰⁶ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 33.

¹⁰⁷ *Ibid*, 34.

¹⁰⁸ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 49.

oplaaien. Vanaf 1850 ontstaat er een onderlinge concurrentie tussen de Europese natiestaten. Dit leidt tot een honger naar macht en een groter territorium.¹⁰⁹

3.2 Een kolonie voor België

Eén jaar na de onafhankelijkheid van België wordt in 1831 de monarchie gesticht.¹¹⁰ Leopold I komt aan het hoofd te staan van de piepjonge staat. Het is zijn zoon die het land een kolonie zal bezorgen. Leopold II is al voor zijn koningschap bezig met het zoeken naar die kolonie. Waar maakt hem niet zoveel uit, als het er maar komt. Leopold II gelooft dat een kolonie, waar dan ook ter wereld, België goed zal doen.¹¹¹ Zowel op moreel als economisch vlak. Het is dus niet alleen persoonlijke geldingsdrang of grootheidswaan zoals vaak wordt beweerd, maar ook liefde voor volk en vaderland.

Leopold II kijkt naar Nederlands-Limburg, Constantinopel, Borneo, Sumatra, Formosa, Tonkin, de Filipijnen en delen van China en Japan. Maar ook enkele eilanden in de Stille Oceaan of desnoods enkele eilanden in de Middellandse Zee, zoals Rhodos en Cyprus, worden door hem bekeken. Vanaf 1875 focust Leopold II zich op Centraal-Afrika.¹¹² Reisverslagen van de eerste Europese ontdekkingsreizigers die het gebied doorkruisen tonen een rijk en onontgonnen gebied dat ook nog eens strategisch is gelegen in het hart van Afrika.¹¹³

In 1876 komen er 35 ontdekkingsreizigers, geografen en zakenlui uit heel Europa op uitnodiging van Leopold II naar Brussel.¹¹⁴ Op papier is het een bijeenkomst die als doel heeft de Afro-Arabische slavenhandel te stoppen en de wetenschap te bevorderen. De echte intentie van Leopold II is om de stand van zaken in Centraal-Afrika op te maken. Hij hoopt door initiatief te nemen een groot deel van het land te kunnen bemachtigen. De kaart van Afrika die wordt gebruikt tijdens de conferentie is voor maar liefst één achtste deel leeg.¹¹⁵ Deze blinde vlek is het evenaarswoud. Met een stippellijn is de mogelijke loop van de Congo-rivier getekend. In datzelfde jaar wordt de *Association Internationale Africaine*

---

¹⁰⁹ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 49.

¹¹⁰ Ibid, 51.

¹¹¹ Ibid, 52.

¹¹² Ibid, 51.

¹¹³ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 34.

¹¹⁴ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 52.

¹¹⁵ Ibid, 53.

opgericht. De organisatie waar Leopold II aan het hoofd van staat, heeft als doel die blinde vlek te ontdekken en onderzoeken. Dit zal worden gedaan door middel van onderzoeksstations die in het gebied worden gesticht. In praktijk is dit niet meer dan een huis dat door een blanke man wordt bewoond.¹¹⁶ De onderzoeksstations hebben verschillende functies. Zo moeten ze reizigers helpen, dienen ze de beschaving uit te dragen en te bevorderen, moeten ze helpen de slavernij uit te roeien en moeten ze de wetenschap bevorderen. Eigenlijk zijn het kleine eilandjes Europa in het hart van Afrika.¹¹⁷

Op deze manier sticht Leopold II rond 1880 verschillende humanitaire en wetenschappelijke organisaties.¹¹⁸ Deze organisaties zette militaire expedities op waarmee posten worden opgericht en verdragen worden gesloten met lokale koningen en krijgsheren. Dit alles wordt gedaan in naam van de beschaving en de strijd tegen slavernij, maar eigenlijk wordt het gedreven door geostrategische overwegingen en economisch potentieel. De organisaties zijn instrumenten die Leopold II zijn positie in de internationale koloniale politiek moest versterken.¹¹⁹

Rond 1882 krijgt men in Europa het besef dat Leopold II op eigen houtje grote delen van Centraal-Afrika aan het opkopen is.¹²⁰ Daarnaast eisen Frankrijk en Portugal ook delen van Congo op en botsen elders in Afrika verschillende Europese belangen.¹²¹ Daarom wordt er in 1884 een congres in Berlijn georganiseerd en wijdt Leopold II zich volledig aan de diplomatiek onderhandelingen voor internationale erkenning voor zijn privé-initiatief in Centraal-Afrika.¹²² De conferentie in Berlijn loopt van 15 november tot 26 februari 1885. Ondanks wat de mythe ons doet geloven, is dit niet het moment waarop met de passer en liniaal Afrika wordt verdeeld. Bismarck roept de grootmachten in Berlijn bijeen om nieuwe 'spelregels' op te stellen. Er wordt afgesproken dat Afrika open moet blijven voor internationale vrije handel.¹²³ Daarnaast spreken ze af dat geclaimde territoria actief bezet moeten worden. Bismarck vindt de onderneming van Leopold II gekkenwerk maar ziet hem als een ongevaarlijke vorst van een klein Europees landjes. Ook ziet hij het gebied als een

---

¹¹⁶ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 63.

¹¹⁷ Ibid, 63.

¹¹⁸ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 34.

¹¹⁹ Ibid, 34.

¹²⁰ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 65.

¹²¹ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 34.

¹²² Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 66.

¹²³ Ibid, 67.

ideale buffer tussen Frankrijk, Portugal en Engeland, die ook aanspraak hebben gemaakt op gebieden in de regio.¹²⁴ In combinatie met de belofte van vrije handel en het uitroeien van de Afro-Arabische slavenhandel erkent Bismarck het gebied dat Leopold II met zijn organisatie *Association Internationale du Congo* heeft veroverd. De andere landen kunnen niet veel meer doen dan het voorbeeld van het gastland volgen. Gedurende de conferentie erkennen steeds meer landen het gebied. Frankrijk is Leopold II zijn grootste concurrent, maar hij weet een goede deal met het land te sluiten.¹²⁵ Leopold II mag zijn gang gaan in het gebied dat hij heeft veroverd. Mocht het mislukken dan is Frankrijk de eerste die de kans krijgt het gebied over te nemen. De onderhandeling met de Britten verloopt soepeler; zij zijn al tevreden met de beloofde handelsvrijheid.¹²⁶

3.3 De Onafhankelijke Congostaat

In 1885 is het dan zover, het gebied van de AIC wordt erkend als soevereine staat en heet vanaf dat moment de Onafhankelijke Congostaat.¹²⁷ Het is belangrijk om te benadrukken dat de Onafhankelijke Congostaat geen kolonie van België is. Het gebied is in bezit van de *Association Internationale du Congo*, waar Leopold II aan het hoofd van staat. Het is dus een soort privébezit. In België is hij constitutioneel monarch met beperkte bevoegdheden maar in Congo is hij absolute vorst.¹²⁸ Zijn nieuw vergaarde territorium is zo groot als West-Europa en België past er 75 keer in.¹²⁹ Ongeveer tweederde deel van het land, 1,45 miljoen vierkante kilometer, is bedekt met evenaarswoud.¹³⁰ Dit is na de Amazone het grootste tropisch regenwoud op aarde. Ondanks de verschillende posten en onderzoeksstations zijn nog veel gebieden onbekend voor Leopold en zijn werknemers.¹³¹ Het land blijkt moeilijk toegankelijk door de vele moerassen, steile plateaus en het dichtbegroeide regenwoud. Er zijn geen wegen en spoorwegen. Ook lastdieren zijn geen optie door de verschillende parasieten en tropische ziekten. Daarnaast is het gebied erg dunbevolkt en is er weinig

---

¹²⁴ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 68.

¹²⁵ Ibid, 66.

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 35.

¹²⁸ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 71.

¹²⁹ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 35.

¹³⁰ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 23.

¹³¹ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 35.

mankracht te vinden. De rivieren zijn onstuimig en niet allemaal geschikt voor stoomschepen. Al deze factoren bemoeilijken de uitbouw van de staat en de economie. Het blijkt niet het land waar ze van gedroomd hebben. Leopold II ziet Congo als een onbeschreven blad waar hij naar eigen wens zijn staat kan vormen en uitbreiden.¹³² In praktijk wonen er verschillende samenlevingen met een eigen economie, bestuur en gebied. Leopold II moet zich in hoge mate aanpassen aan deze Afrikaanse realiteit.

Na de erkenning van de Congostaat blijft Leopold II grootscheepse expedities bekostigen naar alle uithoeken van zijn staat.¹³³ De grensverdragen zijn vaag dus het is zaak deze gebieden zo snel mogelijk te bezetten voordat een ander Europees land dat doet. Hoe groter de staat, hoe groter het financieel gewin is de gedachte. Deze 'bezetting' komt eigenlijk neer op kleine overheidsposten die worden gesticht op strategische plekken. Bijvoorbeeld lang bevaarbare rivieren of toegangswegen. De posten liggen een paar dagen reizen van elkaar vandaan en worden bemand door enkele witte officieren en tientallen zwarte soldaten. Van een echte bezetting kan nauwelijks worden gesproken.

Het uitbouwen van de staat kost enorm veel geld en de vorst betaalt het helemaal uit eigen zak.¹³⁴ De eerste jaren blijkt Congo geen goudmijn en in 1890 staat Leopold II aan het randje van faillissement. Hij moet aankloppen bij de Belgische staat voor een lening. Daarnaast verzint hij nog een andere oplossing voor de financiële problemen. Er komt een verbod op handel in natuurlijke rijkdommen want die zijn vanaf dat moment allemaal eigendom van de staat.¹³⁵ In 1885 zijn alle gronden die niet worden bewoond of verbouwd al eigendom van de staat geworden.¹³⁶ In 1891 komen daar ook nog alle bossen, rivieren en stromen bij.¹³⁷ Dit is desastreus voor de bevolking die door het gebied trekt en een uitgebreid jachtterrein en visgronden nodig heeft om te overleven.¹³⁸ Leopold II deelt Congo op in drie zones.¹³⁹ De eerste zone is het *Privaat Domein* dat door de staat zelf wordt geëxploiteerd. De tweede zone dat het *Kroondomein* heet, is van Leopold II zelf en is zo'n 250.000 vierkante kilometer groot.¹⁴⁰ De derde zone bestaat uit verschillende

---

¹³² Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 36.

¹³³ Ibid, 36.

¹³⁴ Ibid, 39.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 93.

¹³⁷ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 118.

¹³⁸ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 93.

¹³⁹ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 119.

¹⁴⁰ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 101.

concessiegebieden voor particuliere bedrijven. Een vijftal bedrijven krijgt een exploitatie en handelsmonopolie over enorme stukken land.¹⁴¹ Ze moeten die gebieden zelf besturen. Op deze manier bespaart de staat een hoop geld.

Met het verbod op handel in natuurlijke rijkdommen verbreekt Leopold II een belangrijke belofte die hij tijdens het congres in Berlijn heeft gedaan.¹⁴² De vrije handel wordt met dit verbod namelijk ernstig ingeperkt. Het is niet de internationale gemeenschap maar de Congolese bevolking die het meest last heeft van dit verbod. Daarnaast komt er een nieuwe belastingwet.¹⁴³ De bevolking moet voortaan belasting betalen in natura. Dit doen ze door de natuurlijke rijkdommen te verzamelen en af te geven aan de staat. In het begin gaat het vooral om ivoor, later komt de focus te liggen op rubber. Vanuit Congo worden de partijen naar Europese havens zoals Antwerpen verscheept waar het wordt verkocht. Met de uitvinding van de opblaasbare band in 1888, ontstaat er een groeiende mondiale vraag naar rubber.¹⁴⁴ Rond de eeuwwisseling schieten de prijzen van rubber de lucht in.¹⁴⁵ Dit is de redding voor de Congostaat, want de bossen bevatten enorm veel rubberbomen. In 1901 wordt er zesduizend ton rubber geëxporteerd vanuit Congo.¹⁴⁶ Dit alles wordt voor recordprijzen verkocht waardoor Leopold II zijn schulden aan de Belgische staat kan afbetalen en een nieuw fortuin kan opbouwen.¹⁴⁷ Een deel hiervan gebruikt hij om België te verfraaien met statige gebouwen en wordt geïnvesteerd in Belgische verstedelijkingsprojecten. Niets van het geld wordt terug geïnvesteerd in de Congostaat.¹⁴⁸

Waar België profiteert van de rubberwinning is dat in Congo wel anders. Er wordt ook wel gesproken over 'rood rubber' omdat zoveel Congolezen sterven of gewond raken door de rubberkoorts van Leopold II.¹⁴⁹ Het oogsten van de rubber is een zware taak. Er zijn namelijk geen plantages met rubberbomen, maar de bevolking moet in het oerwoud zelf op zoek. De lianen met rubber moeten vervolgens mee naar huis worden genomen, waar het wordt verwerkt tot een ruwe basis rubber. Voor deze arbeidsintensieve taak krijgen ze

---

¹⁴¹ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 39.

¹⁴² Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 93.

¹⁴³ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 39.

¹⁴⁴ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 101.

¹⁴⁵ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 40.

¹⁴⁶ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 102.

¹⁴⁷ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 40.

¹⁴⁸ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 102.

¹⁴⁹ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 41.

niks.¹⁵⁰ Het leger of de gewapende bewaking van de concessiemaatschappijen komt het rubber ophalen.¹⁵¹ De soldaten of bewaking worden betaald naar de hoeveelheid opgehaald rubber.¹⁵² Dit resulteert in een giftig klimaat waarbij er wordt geprobeerd de bevolking te dwingen meer rubber te halen dan het quotum. Er ontstaat een schrikbewind waarin de bevolking wordt uitgebuit en geterroriseerd. Verminking, platbranden van dorpen, verkrachting, ontvoering en moordpartijen vallen onder de tactieken om de bevolking te dwingen het rubberquotum te halen.¹⁵³ Daarnaast moet het als waarschuwing voor anderen dienen. Racisme legitimeert dit geweld, de Congolezen worden immers beschouwd als werkschuwe kleuters die de hand van de 'beschaafde' witte Europeaan moeten voelen.¹⁵⁴ De rubberbomen raken uitgeput en de bevolking moet steeds verder het oerwoud in waardoor ze steeds minder tijd hebben voor ander werk.¹⁵⁵ De inheemse handel komt stil te liggen en er is geen tijd meer om eten te verbouwen waardoor akkers braak blijven liggen. Naast de directe slachtoffers zijn er ook veel indirecte slachtoffers door hongersnood, uitputting en epidemieën.¹⁵⁶ Hele groepen mensen slaan op de vlucht om zo aan de rubberwinning te ontsnappen.¹⁵⁷ De gehele samenleving raakt ontwricht en er ontstaat een onhoudbare situatie.¹⁵⁸

Rond 1904 staat het systeem te veel onder druk en wordt er steeds minder rubber geproduceerd.¹⁵⁹ De rubberreserves zijn uitgeput, er is veel verzet en er is simpelweg te weinig mankracht. Daarnaast is er ook nog een ander probleem. In 1903 is er een vernietigend rapport geschreven door een Britse consul. Hij beschrijft het gewelddadige bewind dat onder Leopold II in de Congostaat heerst.¹⁶⁰ Een jaar later volgt er een internationaal onafhankelijk onderzoek naar de praktijken in Congo. Uit het onderzoek komt naar voren dat de Congostaat wordt gerund als een financiële onderneming en dat er niet naar de belangen van de bevolking wordt gekeken. Een grootschalig mediaoffensief moet de

---

¹⁵⁰ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 41.

¹⁵¹ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 102.

¹⁵² *Ibid*, 103.

¹⁵³ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 41.

¹⁵⁴ *Ibid*, 42.

¹⁵⁵ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 108.

¹⁵⁶ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 42.

¹⁵⁷ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 109.

¹⁵⁸ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 43.

¹⁵⁹ *Ibid*.

¹⁶⁰ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 111.

naam van de vorst en de staat zuiveren, maar de internationale druk neemt toe.¹⁶¹ De Belgische overheid komt langzaam tot het besef dat ze een einde moeten maken aan het wanbeleid van de vorst.¹⁶² In 1906 wordt de knoop doorgehakt, België moet Congo overnemen. Door moeizame onderhandelingen met de vorst kan pas op 15 november 1908 de officiële overdracht plaatsvinden.¹⁶³ Iets meer dan een jaar later overlijdt hij. Tijdens zijn gehele regeerperiode van de Onafhankelijke Congostaat zet hij geen stap in het land.¹⁶⁴

Leopold II stond aan het hoofd van een gewelddadig plundersysteem dat Congo leegroofde.¹⁶⁵ Na de dood van Leopold II wordt dit verhaal aangepast zodat het past binnen de Belgische beschavingsmythe. De vorst zou het rijke maar primitieve Congo in kaart hebben gebracht en de inwoners hebben bevrijd van de slavernij. Vervolgens zou hij de beschaving hebben gebracht. Aan het eind van zijn leven schonk hij de staat aan het Belgisch volk die het beschavingswerk voortzetten. Beschuldigingen van wandaden werden weg gezet als overdrijvingen of verzinsels uit Britse hoek.¹⁶⁶ De Engelse probeerde immers de kolonie te ontfutselen.

3.4 Belgisch-Congo

De overdracht van Congo zorgt voor veel veranderingen. Het koloniaal Charter dat de overgang regelt, verschaft de kolonie voor het eerst een soort grondwet.¹⁶⁷ Ook de politieke structuur verandert. Er wordt een hiërarchische piramide opgebouwd waar het Ministerie van Koloniën in Brussel aan het hoofd van staat.¹⁶⁸ Het parlement moet voortaan de wetten over het bestuur van de koloniën goedkeuren.¹⁶⁹ Daarnaast is er een koloniale raad en een permanente Commissie ter Bescherming der Inboorlingen.¹⁷⁰ Helemaal onderaan de bestuurlijke piramide staan inlandse hoofden die in de tijd van Leopold II zijn ingelijfd in de staat.¹⁷¹ De koloniale bestuursstructuur is gebaseerd op ras net als in alle andere

---

¹⁶¹ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 43.

¹⁶² Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 44.

¹⁶³ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 111.

¹⁶⁴ *Ibid*, 71.

¹⁶⁵ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 31.

¹⁶⁶ *Ibid*, 32.

¹⁶⁷ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 118.

¹⁶⁸ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 209.

¹⁶⁹ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 118.

¹⁷⁰ *Ibid*, 119.

¹⁷¹ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 209.

negentiende- en twintigste-eeuwse koloniale regimes. Daarnaast rust ook de hele wettelijke basis van de kolonie op het onderscheid tussen 'inlander' en Europeaan.¹⁷² Afhankelijk van je status had je verschillende politieke rechten en viel je onder een ander recht- en disciplinair systeem. Voor de koloniale administratie geldt een vrijwel straffeloosheid en het kan de bevolking behandelen zoals ze wil.¹⁷³ De Congolese bevolking daarentegen mag zich alleen verplaatsen met een speciaal reispaspoort en heeft beperkt toegang tot onderwijs, beroepen en hiërarchische posities.¹⁷⁴ Ook zijn er aparte dorpen voor de bevolking omdat dit ervoor zou zorgen dat de slaapziekte zich minder snel zou verspreiden. Naast deze gereguleerde vormen van segregatie zijn er ook nog vele ongeschreven regels die het racisme verergeren.¹⁷⁵ Zo werden zwarte mensen regelmatig de toegang ontzegd in openbare gelegenheden.¹⁷⁶

Ondanks de vele veranderingen zoals de introductie van lonen en het betalen van belasting in geld, na de machtsovernamen door de Belgische staat, is er geen totale breuk met het wanbeleid van voor 1908.¹⁷⁷ De dwangarbeid wordt niet geheel afgeschaft en lonen worden kunstmatig laag gehouden.¹⁷⁸ Doordat de belasting los staat van het inkomen, wordt de bevolking gedwongen in loondienst te gaan.¹⁷⁹ Dit zou een civiliserend effect hebben.¹⁸⁰ Daarnaast heeft de bevolking geen stakingsrecht, persvrijheid en vrijheid van vereniging.¹⁸¹ Ook worden er veel lijf- en gevangenisstraffen uitgedeeld. De koloniale administratie en het leger staat nog steeds in dienst van het bedrijfsleven en niet van het volk.¹⁸² Belgisch-Congo is een soort paradijs voor het bedrijfsleven en is zo ingericht dat ze de exploitatie van het land maximaal kan realiseren.¹⁸³ Op deze manier wordt de kolonie een van de winstgevendste van de wereld. Net als tijdens het regime van Leopold II gaat dit ten koste van het land en de bevolking.

---

¹⁷² Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 239.

¹⁷³ Ibid, 128.

¹⁷⁴ Ibid, 239.

¹⁷⁵ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 192.

¹⁷⁶ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 246.

¹⁷⁷ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 118.

¹⁷⁸ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 127.

¹⁷⁹ Ibid, 128.

¹⁸⁰ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 171.

¹⁸¹ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 128.

¹⁸² Ibid.

¹⁸³ Ibid, 129.

Tussen 1908 en 1921 vindt de eerst industrialisatiegolf in Congo plaats.¹⁸⁴ Zowel in de industrie als in de landbouw is er enorm veel behoefte aan arbeiders.¹⁸⁵ Witte boeren beginnen plantages waar ze koffie, cacao, tabak en palmen verbouwen. Daarnaast worden er enorme hoeveelheden waardevolle materialen in de grond gevonden.¹⁸⁶ Een groot deel van de bevolking wordt door de koloniale overheid het Europese arbeidsmodel in gedwongen. De slechte arbeidsomstandigheden en voorwaarden in combinatie met het schamele loon zorgen ervoor dat het lastig is om arbeidskrachten te onttrekken aan de lokale economie. Door de arbeiderscrisis wordt in 1909 de dwangarbeid weer heringevoerd. Er ontstaan nieuwe vormen van uitbuiting in Belgisch-Congo.¹⁸⁷ Geweld en dwangarbeid zijn eerder regel dan uitzondering in de landbouw.¹⁸⁸ Vrijwel de gehele palmolie-industrie leunt erop. Daarnaast wordt in 1917 een wet aangenomen die de bevolking dwingt bepaalde voedings- en exportgewassen op eigen grond te telen.¹⁸⁹ Dit zou de luie Congolezen moeten leren zich in hun eigen levensmiddelen te voorzien en er voor moeten zorgen dat ze de Europese landbouwpraktijken overnemen.¹⁹⁰ Op het niet nakomen van deze wet staan strenge straffen en geldboetes, ook voor een mislukte oogst.¹⁹¹ In de jaren twintig is ongeveer twintig procent van de bevolking het slachtoffer van dwangarbeid.¹⁹² Dit is nog maar een voorzichtige schatting. In diezelfde tijd vrezen sommige Europeanen dat de Congolese samenleving totaal ontwricht aan het raken is door alle grote kapitalistische ondernemingen.¹⁹³ Langzaam komt het besef dat er gezorgd moet worden voor het 'menselijk kapitaal', de zwarte arbeider.¹⁹⁴

De crash op Wall Street in oktober 1929 is ook in Congo te voelen en maakt een einde aan het financiële succes van de kolonie.¹⁹⁵ De Beurscrisis zorgt er voor dat de economie vertraagt en de wereldwijde belangstelling in koloniale goederen en grondstoffen neemt af. Ook de Congolese mijnbouw, de motor van de koloniale economie, stukt. Het

---

¹⁸⁴ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 139.

¹⁸⁵ Ibid, 140.

¹⁸⁶ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 133.

¹⁸⁷ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 142.

¹⁸⁸ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 138.

¹⁸⁹ Ibid, 140.

¹⁹⁰ Ibid, 162.

¹⁹¹ Ibid, 141.

¹⁹² Ibid, 142.

¹⁹³ Ibid, 187.

¹⁹⁴ Ibid 22.

¹⁹⁵ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 170.

overaanbod van producten leidt tot een scherpe prijsdaling.¹⁹⁶ De koloniale export daalt met zestig procent en er ontstaat een begrotingstekort.¹⁹⁷ De lonen dalen en de werkeloosheid in de industrie en plantages loopt op.¹⁹⁸ De koloniale overheid besluit de belastingen voor de bevolking te verhogen en het zijn de Congolezen die opdraaien voor deze enorme verliezen.¹⁹⁹

Op 30 juni 1960 wordt de Belgische kolonie onafhankelijk en wordt de Republiek Congo gesticht.²⁰⁰ In de 75 jaar onderdrukking zijn er vier overkoepelende thema's; geweld, racisme, de honger naar winst en de ambitie om de bevolking te 'ontwikkelen'. De gehele periode hebben deze thema's een verziekend effect gehad op Congolese bevolking. Het geweld heeft in die 75 jaar verschillende vormen aangenomen. Al deze vormen hadden als doel Congo te veroveren en de bevolking te onderdrukken. Racisme lag al die tijd ten grondslag aan het beleid en handelen van de Belgen en andere Europeanen.²⁰¹ Onder de dekmantel van beschavingswerk, vooruitgang en ontwikkeling werd er eigenlijk gestreefd naar eigen gewin. De honger naar winst was niet te stillen. Tot slot was er de ambitie om de bevolking te 'ontwikkelen'. Dat zorgde voor ingrijpende culturele wijzigingen die het leven van de Congolezen voorgoed hebben veranderd. Niet alleen de levensomstandigheden moesten verbeterd worden maar ook de gedachten en handelswijze van de Congolese bevolking moesten veranderen. De evangelisatie, het onderwijs, het leren van nieuwe talen en het creëren van nieuwe identiteiten moesten een uitkomst bieden.²⁰² Het is tijdens deze 75 jaar dat streven naar menselijke perfectie wordt gecombineerd met egoïsme, extreem geweld en racisme.

---

¹⁹⁶ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 164.

¹⁹⁷ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 170.

¹⁹⁸ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 164.

¹⁹⁹ Reybrouck, *Congo: een geschiedenis*, 171.

²⁰⁰ Ibid, 21.

²⁰¹ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 22.

²⁰² Ibid.

Hoofdstuk 4

4.1 Tijdsgeest

Take up the White Man's burden—
Send forth the best ye breed—
Go bind your sons to exile
To serve your captives' need;
To wait in heavy harness,
On fluttered folk and wild—
Your new-caught, sullen peoples,
Half-devil and half-child.²⁰³

In zijn gedicht *The White Man's Burden* beschrijft Rudyard Kipling de last der blanken. Deze 'last' werd in heel het Westen gevoeld. Ze zagen het als hun taak om zogenaamde 'minderwaardige' samenlevingen naar een hoger beschavingsniveau te tillen.²⁰⁴ Kipling beschrijft het als een nobele taak waar weinig eer aan te behalen valt. Dit schuift hij af op de inheemse bevolking die hij beschrijft als half kind, half duivel.

Het gedicht van Kipling is een van de bekendste voorbeelden van het koloniale discourse. In de 1899 publiceert hij het gedicht in *McClure's Magazine*, het dient dan een ideologische functie.²⁰⁵ Het legitimeert namelijk de verovering van koloniale gebieden onder het mom van voogdijschap en goedbedoelde begeleiding van de inheemse bevolking.²⁰⁶ De inheemse bevolking zou van hun onbeschaafde omstandigheden, primitief bijgeloof en barbaarse praktijken gered moeten worden. De drie C's: civilisatie, christendom en commercie zouden ervoor moeten zorgen dat de 'primitievelingen' op een hoger moreel, materieel en intellectueel level zouden komen.²⁰⁷ Deze 'ontwikkeling' werd goedschiks of kwaadschiks doorgevoerd.²⁰⁸ Daarnaast werd er niet door iedereen in de drie C's geloofd en werd het als excuus of dekmantel gebruikt om de onderdrukking van de inheemse bevolking

---

²⁰³ Rudyard Kipling, 'The White Man's Burden', *McClure's Magazine*, februari 1899.

²⁰⁴ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 287.

²⁰⁵ Kipling, 'The White Man's Burden'.

²⁰⁶ Thompson, *Travel writing*, chap. 6.

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 287.

en de toe-eigening van gebieden en grondstoffen te rechtvaardigen.²⁰⁹ Dit gedachtegoed staat niet op zichzelf maar komt voort uit verschillende theorieën over rassenleer en modernisering. De meeste reizigers en dus ook Van Kempen, waren bekend met deze theorieën.²¹⁰ Dit discours vormt niet alleen de verbeelding en representatie van de andere culturen, maar ook de waarnemingen van de reizigers. Het heeft de manier waarop ze de wereld zagen dus enorm beïnvloed.

Othering is zo oud als de mensheid en Sub-Sahara Afrika wordt al door klassieke en middeleeuwse schrijvers als primitief beschreven.²¹¹ De mens vergelijkt zich altijd met de ander, maar in de negentiende en twintigste eeuw worden deze verschillen steeds extremer tegen elkaar afgezet. Tijdens de Verlichting beginnen wetenschappers met het classificeren en categoriseren van elk aspect in de natuurlijke wereld. Niet alleen van planten en dieren maar ook van mensen. In het begin wordt er alleen gekeken naar fysieke verschillen en worden die in kaart gebracht, maar hier blijft het niet bij. Al snel worden de verschillende kenmerken verbonden aan verschil in intellect en morele capaciteit. De *rassenleer* vindt hier zijn oorsprong.²¹² Verschillende Westerse wetenschappers zoals Robert Knox, J.R. Gliddon en J.C. Nott stellen een hiërarchie op van de verschillende menselijke rassen.²¹³ Allen claimen ze de intellectuele en morele superioriteit van de witte Europeaan.²¹⁴ De zwarte Afrikaan wordt daarentegen juist geplaatst op een van de laagste treden van de ontwikkelingsladder.²¹⁵ De Sub-Sahara Afrikaan zou de mensheid representeren in een van de meeste primitieven vormen.²¹⁶ Vanaf 1850 wordt er zelfs door enkele wetenschappers geclaimd dat de zwarte mens geen andere ras is maar een hele andere soort.²¹⁷ Deze claims worden uiteindelijk niet universeel aanvaard.²¹⁸

---

²⁰⁹ Douglas Bronwen en Chris Ballard, 'Climate to Crania: Science and the Racialization of Human Difference', in *Oceania and the Science of Race 1750-1940* (ANU Press, 2008), 44.

²¹⁰ Thompson, *Travel writing*, chap. 6.

²¹¹ Ibid.

²¹² Ibid.

²¹³ Robert Knox, *The Races of Men: A Fragment*. (London: H. Renshaw, 1850); Joseph Clark. Nott en George R. Gliddon, *Types of Mankind : Or, Ethnological Researches, Based upon the Ancient Monuments, Paintings, Sculptures, and Crania of Races, and upon Their Natural, Geographical, Philological, and Biblical History* (London, 1854).

²¹⁴ Bronwen en Ballard, 'Climate to Crania: Science and the Racialization of Human Difference', 50.

²¹⁵ Thompson, *Travel writing*, chap. 6.

²¹⁶ Ibid.

²¹⁷ Maarten Couttenier, 'Fysieke antropologie in België en Congo 1883-1964', 2009, 98.

²¹⁸ Thompson, *Travel writing*, chap. 6.

Met de evolutietheorie van Charles Darwin komt er een nieuwe stroming op, wat men in grote lijnen zou kunnen karakteriseren als *Sociaal Darwinisme*.²¹⁹ Deze stroming beweert dat sommige rassen gedoemd zijn uit te sterven.²²⁰ Dit wordt ook wel *Raciaal Determinisme* genoemd.²²¹ Het zou een natuurlijk proces zijn waarbij het ras zich niet ontwikkelt maar juist achteruitgaat.²²² Andere rassen zouden zich daarentegen juist wel ontwikkelen en uiteindelijk veranderen in een moderne maatschappij.²²³ Dit wordt ook wel *Sociaal Evolutionisme* genoemd.²²⁴

Deze ideeën hangen samen met het vooruitgangsideaal dat vanaf het eind van de achttiende eeuw sterk in de Europese samenleving verankerd ligt.²²⁵ Men streeft naar verbetering op zowel immaterieel als materieel vlak.²²⁶ Dit komt voort uit de *stadiale theorie* van culturele ontwikkeling, waarbij uit wordt gegaan van een natuurlijk proces, waarbij opeenvolgende fases van sociale, technologische en economische ontwikkelingen elkaar opvolgen.²²⁷ Uiteindelijk zou dit resulteren in Westerse moderniteit. De achttiende-eeuwse filosoof Adam Smith gelooft dat samenlevingen evolueren van jagers-en-verzamelaars naar pastoralistisch, naar landbouw en uiteindelijk naar een moderne commerciële samenleving.²²⁸

Tegenwoordig wordt de *rassenleer* gezien als een pseudowetenschap en een product van racistische aannames en methodologie.²²⁹ In de tijd van Van Kempen wordt de rassenleer echter wel beschouwt als een echte wetenschap. Niet-witte mensen werden gezien als ondersoort en moesten worden verheven tot het niveau van de witten.²³⁰ Kolonisatie werd dan ook gezien als een edelmoedige daad van zelfopoffering.²³¹ In ruil voor deze 'edelmoedige daad' van de witte mensheid en de 'beschaving' die zij brachten, moest de inheemse bevolking werken onder

---

²¹⁹ Charles Darwin, *On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or, The Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life* (London: J. Murray, 1860); Thompson, *Travel writing*.

²²⁰ Bronwen en Ballard, 'Climate to Crania: Science and the Racialization of Human Difference', 64.

²²¹ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 237.

²²² Couttenier, 'Fysieke antropologie in België en Congo 1883-1964', 99.

²²³ Thompson, *Travel writing*, chap. 6.

²²⁴ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 237.

²²⁵ *Ibid*, 22.

²²⁶ *Ibid*.

²²⁷ Thompson, *Travel writing*, chap. 6.

²²⁸ *Ibid*.

²²⁹ *Ibid*.

²³⁰ Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 23.

²³¹ *Ibid*, 129.

mensonterende omstandigheden en alle grondstoffen afstaan waarmee het moederland zich verrijkte.²³²

---

²³² Goddeeris, Amandine Lauro, en Vanthemsche, *Koloniaal Congo*, 186.

Hoofdstuk 5

5.1 De ontwikkeling van Van Kempen

Elke reiziger ziet de wereld door zijn eigen culturele raamwerk en elk reisverslag is dan ook etnocentrisch.²³³ Dat wil zeggen dat een reiziger waarden, normen, praktijken en denkbeelden van een andere cultuur interpreteert vanuit de waarden en normen van zijn eigen cultuur. Het is echter interessant in welke mate een reiziger in staat is andere culturen en zienwijzen te erkennen en te respecteren.²³⁴ Het koloniale discours is ook een etnocentrisch raamwerk waarbij de Europese cultuur als superieur wordt gezien. Aan de hand van het waarnemingsinstrument, waarin verschillende kenmerken van het koloniale discours zijn opgenomen, zijn de reisverslagen van Van Kempen geanalyseerd. De meest opvallende uitkomst van deze analyse is dat hoe langer Van Kempen in Belgisch-Congo verblijft hoe meer elementen van het koloniale discours terug lezen zijn in zijn reisverslagen. De eerste reeks reisverslagen in de *Tilburgsche Post* zijn gematigder dan de stukken die hij aan het einde van zijn reis en daarna schrijft. Er is echter één manuscript dat niet binnen deze ontwikkeling past. Deze anomalie wordt later in de tekst besproken.

In een van zijn manuscripten blikt Van Kempen terug op zijn jongere zelf als prille kolonist. In dat stuk is de ontwikkeling niet hij door maakt duidelijk te lezen. Zo schrijft hij:

~~‘Toen ik als jonge kolonist en essayist in 1927 mijn eerste bevindingen neerschreef over het leven der Europeanen in den Kongo, en sprekend over de behandeling der negers door vele blanken, liet ik mij eens gaan in het vuur van die jonge schrijflust en ik schreef toen als volgt:~~²³⁵

“Ik zou den woordenrijkdom willen bezitten van een Multatuli, om de verdrukkens der arme zwarten te kastijden. Ik zou de blanken, die hun onderhoorigen mishandelen willen striemen met den geesel mijner woorden, pijnliker en feller nog die doen neerdalen op hunne lijven, zij die de zweep neerkletsen op de ruggen hunner onderhoorige zwarten.”

---

²³³ Thompson, *Travel writing*, chap. 6.

²³⁴ Ibid.

²³⁵ De doorhalingen zijn van Van Kempen.

Het zal u misschien bevreemden, wanneer ik zeg, dat ik in deze dagen niet meer zoiets zou neerschrijven nog minder zou durven zeggen.

Zeker het is niet toelaatbaar dat de Europeanen de inlanders noodeloos²³⁶ mishandelen. Maar toch, al zijn wij democraten de voorvechters van vrijheid, gelijkheid en broederschap, toch mogen wij niet uit het oog verliezen, dat de Europeanen; die uit den aard hunner functie het meest met de negers moeten omgaan, in den regel een zeer groot verantwoording dragen, gedekt door hun eigen karige verdiensten. Wij moeten dan tevens in oogenschouw nemen het karakter van de negers, zonder eenig verantwoordelijks gevoel, zonder eenige waarde begrip, alles verspillend, alles zich toeigenend wat hun onder het oog komt ...²³⁷

Met deze woorden begint Van Kempen een met de hand geschreven manuscript zonder titel. Het stuk is niet gedateerd maar uit de tekst is te halen dat het na zijn reis rond 1930 is geschreven. Hij haalt een stuk tekst aan dat hij in 1927 voor de *Tilburgsche Post* schreef. In dat stuk spreekt hij zich fel uit tegen de witte Europeanen die de zwarte bevolking uitbuiten en mishandelen. Hij is dan nog maar net in Congo. Het hier boven geciteerde stuk schrijft hij minimaal 3 jaar later. Zijn kijk op het behandelen en straffen van de zwarte bevolking is in die tijd flink veranderd. Iets verderop in de tekst vervolgt hij:

Ook als de Europeanen wel eens de kluts kwijt raken en tot handtastelijkheden overgaan, dan moet men niet direct het groote woord spreken van “beulen” maar veeleer al deze verzachtende omstandigheden in aanmerking nemen en medelijde hebben met de tot wanhoop gebrachte Europeanen, die gedoemd zijn tusschen de inlanders te leven ...²³⁸

Van Kempen beschrijft het leven in Congo als een zwaar bestaan waarbij het ‘karakter’ van de zwarte bevolking voor veel spanning zorgt bij de Europeanen. Het zware bestaan, in combinatie met deze spanning, zorgt er volgens hem voor dat er soms wat Europeanen te ver gaan. Dit dient men echter niet te veroordelen, men moet juist begrip tonen. Daarnaast

---

²³⁶ De onderstrepingen zijn van Van Kepen

²³⁷ Regionaal Archief Tilburg, ‘Reisverslagen van het verblijf in Afrika (Congo). 1927-1928’.

²³⁸ Ibid.

zijn er volgens Van Kempen genoeg situaties waarbij er prima geweld gebruikt kan worden tegen de zwarte bevolking. Hij vervolgt: 'Ik wil ter illustratie hier een en ander vertellen over in "ons" oog gemotiveerde mishandelingen.'²³⁹ Met ons bedoelt Van Kempen hoogstwaarschijnlijk andere Europese kolonisten die deze manieren van straffen hanteerde. Er volgen vier korte voorbeelden van Van Kempens' eigen ervaringen in Congo. In het eerste voorbeeld beschrijft hij hoe hij in een dorp verschillende mensen met pokken aantreft. De andere gezonde dorpsbewoners hebben niks door en de pogingen van Van Kempen en zijn medereizigers om de bevolking weg te krijgen bij de besmette mensen lopen op niks uit. Van Kempen schrijft: 'Toen hebben we onze zweepen genomen en er duchtig op los getimmerd. Dat hielp. Teneinde hen nog beter te helpen, hebben we toen hun hutten in de brand gestoken, om verdere besmettingsgevaar te voorkomen.'²⁴⁰ Of de besmette mensen nog in die hutten lagen, wordt uit de tekst niet duidelijk. Wel duidelijk is dat Van Kempen vindt dat hij de bevolking een dienst heeft bewezen door ze al slaand weg te jagen en ze zo van de pokken te redden. Zijn tweede voorbeeld sluit hierbij aan. Hij schrijft dat er meerdere situaties zijn geweest waar hij mensen die leden aan de slaapziekte met behulp van zijn zweep naar het consultatiebureau voor slaapziekte heeft gebracht. Het derde en vierde voorbeeld zijn van situaties waarbij zwarte werknemers iets van hem stelen. Van Kempen schrijft: "alleen een pak ransel zal afdoende helpen".²⁴¹ Hij vindt het dus volkomen normaal om met geweld de zwarte bevolking te corrigeren. Er is volgens Van Kempen maar één voorwaarde om geweld te gebruiken: 'Toch zijn die mannen niet boos, als de zweep hunne lichamen heeft gestriemd, als er maar één wettig motief is. En de motieven worden door de inlanders nogal vlug wettig beschouwd...'²⁴² Zolang er één geronde reden is om te straffen, mag er geweld gebruikt worden. Zinloos geweld keurt Van Kempen echter af.

Dit manuscript van Van Kempen geeft de verandering die hij doormaakt tijdens zijn verblijf in de kolonie duidelijk weer, maar ook elders in zijn reisverslagen is deze ontwikkeling zichtbaar. In de eerste reeks reisverslagen in de *Tilburgsche Post* maakt hij meerdere keren melding van geweld jegens de zwarte bevolking:

---

²³⁹ Regionaal Archief Tilburg, 'Reisverslagen van het verblijf in Afrika (Congo). 1927-1928'.

²⁴⁰ Ibid.

²⁴¹ Ibid.

²⁴² Ibid.

Telkens opnieuw werd de zweep geheven en daalde weer fluitend zwiemend op 't naakte lichaamsdeel. En op den stoel zat onbewogen, rustig starend, de staatsagent, die eenvoudig verklaarde "dat is nummer 8, nu nog 16" 24 x 12 slagen; 24 x 12 een glimlach, als het naakte negerlijf inelkaar kromp of zich trachtte lost te knellen uit de vaste grepen. En dat noemt men beschaving.²⁴³

Over een ander voorbeeld van dit machtsmisbruik schrijft hij: 'En naast de staatsagenten zijn er nog zoovele andere blanken die voor 't minste vergrijp de zweep hanteeren.

Wreedards.'²⁴⁴ Het is duidelijk dat Van Kempen aan het begin van zijn reis niets moet hebben van geweld en lijfstraffen. Hij vindt het onbeschaafd. In latere stukken komt hij hierop terug:

Alhoewel lichaamelijke tuchtiging voorbehouden is aan de staatsagenten, kunnen er zich gevallen voordoen, dat de Europeanen genoodzaakt zijn zelf te tuchtigen, vooral om erger te voorkomen en het prestige te kunnen bewaren.²⁴⁵

In de kolonie mogen alleen de staatsagenten lijfstraffen opleggen en geven, maar Van Kempen is van mening dat in sommige situaties een Europeaan dat ook mag. In vergelijking met eerdere uitspraken is hij compleet van mening veranderd. In een ander niet gedateerd manuscript dat hij na zijn reis heeft geschreven, schrijft hij: 'Nu is klappen geven aan 'n neger niet zóó erg, niet zóó verschrikkelijk als veel Europeanen wel denken, mits het met overleg en niet zonder redenen geschiedt.'²⁴⁶ Van Kempen gaat zelfs verder door te schrijven dat: 'Negers die straf verdiend hebben, zullen de Europeanen die hun die lieten toedienen, hooger schatten. Men sla hen echter nooit onrechtvaardig of sadistisch, want dat vergeten zij nooit.'²⁴⁷

De grootste verandering die terug te lezen is in de reisverslagen van Van Kempen, is hoe hij de zwarte bevolking ziet en bejegt. Dit wordt in de volgende paragraaf nog

---

²⁴³ Regionaal Archief Tilburg, 'Reisverslagen van het verblijf in Afrika (Congo). 1927-1928'.

²⁴⁴ Ibid.

²⁴⁵ Ibid.

²⁴⁶ Ibid.

²⁴⁷ Ibid.

meerdere keren bevestigd. De focus in de volgende paragraaf ligt echter op de verschillende kenmerken van het koloniale discours en hoe deze terug te zien zijn in de teksten.

5.2 Het koloniale discours

Het belangrijkste onderwerp in Van Kempens reisverslagen zijn de beschrijvingen van de waarden, normen, praktijken en denkbeelden van de zwarte bevolking. Van Kempen kan dit niet los zien van zijn eigen cultuur en gebruiken. In vrijwel al zijn teksten worden de gebruiken en zwarte bevolking afgezet tegen de Europese cultuur en de witte mens. Van Kempen is dus constant bezig met *othering*. Dit doet hij vaak indirect door middel van denigrerend taalgebruik en een negatieve toon. Zo schrijft hij over de bouw van huizen in een negerdorp: 'het huis moeten ze zelf bouwen. Dat betekent niets, wat bamboe, klei en lianen en in 3 à 4 dagen is het "home" gereed.'²⁴⁸ Zowel de materialen als de bouwtechniek worden door hem weggezet als onbenullig en simpel. Steeds wordt er vergeleken met de standaarden en gebruiken uit Europa. Waar in Europa wordt gejaagd met geweren, wordt in Congo gejaagd met andere wapens. Voor Van Kempen zijn dit simpelweg geen andere wapens, maar achterhaalde primitieve wapens die wijzen op een achterstand. Hij noteert: 'De jacht geschiedt op de meest primitieve wijze, met pijl, boog en met lansen.'²⁴⁹ Ook de inheemse muziektradities voldoen niet aan zijn standaarden: 'terwijl de dorpelingen rond ons zaten neergehurkt, aldoor in de handen klappend en een van die eentonige melodiën ...'²⁵⁰ De vergelijking met Europese gebruiken is duidelijk tussen de regels door te lezen. Een ander voorbeeld hiervan gaat over taal: 'De taal der Basongomeno's is zéér beperkt, zonder verbuigingen en zonder vervoegingen, een woordenrijk tot het allerprimitiefste gehouden, dat we aldra heel aardig erin thuisraakten.'²⁵¹ Deze ontbrekende kenmerken zouden wel in Europese talen voorkomen. Door de Congolese gebruiken en cultuur stelselmatig neer te zetten als primitief, bevestigt en legitimeert Van Kempen de sociale en culturele overheersing door het Westen voor de lezer. Zijn reisverslagen dragen dus bij aan overheersing en uitbuiting van Belgisch-Congo en zijn daardoor onderdeel van de *anti-conquest*.

---

²⁴⁸ Regionaal Archief Tilburg, 'Reisverslagen van het verblijf in Afrika (Congo). 1927-1928'.

²⁴⁹ Ibid.

²⁵⁰ Ibid.

²⁵¹ Ibid.

Het is deze 'primitiviteit' van de Congolezen die Van Kempen aandraagt als een rechtvaardiging voor de behandeling van de zwarte bevolking. Het koloniale discours zet de zwarte mens neer als een minder ontwikkelde soort, die door de witte Europeanen geholpen moet worden. Dit is ook terug te lezen in de reisverslagen van Van Kempen: 'Daarom is het beste middel om die negers die gestraft moeten worden, te behandelen als kinderen, wat zij geestelijk inderdaad ook zijn.'²⁵² Van Kempen ziet de zwarte bevolking net als veel andere Europeanen als hulpeloze kinderen die niet weten wat goed voor hen zelf is. Als ze niet willen luisteren, dan moeten ze met harde hand worden geholpen:

Misschien zullen er wel enkele lezers de schouders optrekken, als zij lezen over een pak slaag. Zoo erg is dat niet; trouwens wie zijn kinderen liefheeft spaart de roede niet. De negers zijn groote kinderen ~~met een grote letter k~~. Redeneere is niet mogelijk met hen.²⁵³

Dit is een van de manieren binnen het koloniale discours waarmee geweld wordt gelegitimeerd.

Van Kempen vergelijkt hier de zwarte bevolking met kinderen en in die zin ziet hij ze wel degelijk als mensen. Toch doet hij dat niet consequent en zijn er verschillende passages waarbij het lijkt alsof hij ze vergelijkt met wilde dieren:

In het begin waren we wel wat vies en bang om de hutten in te gaan, maar dat wende al heel gauw en, den tweeden dag van ons verblijf in Matadi, waren er aan gewoon en, thuis in het midden der negers ...²⁵⁴

Van Kempen beschrijft het bezoeken van het negerdorp en het binnengaan van de hutten alsof hij het hok van een leeuw in de dierentuin betreedt. Op deze manier maakt hij de mensen minder tastbaar en worden ze abstracter. Hij reduceert ze tot vieze wilde wezens en maakt het lastig voor de lezer om ze te zien als medemens. Diezelfde ondertoon gebruik hij wanneer hij zijn reeks reisverslagen in de krant aankondigt: 'een reeks brieven over volk,

---

²⁵² Regionaal Archief Tilburg, 'Reisverslagen van het verblijf in Afrika (Congo). 1927-1928'.

²⁵³ Ibid.

²⁵⁴ Ibid.

land en zeden van de Congo-negers, alsook van hun beschavers en het leven dezer laatsten in de wildernis'²⁵⁵ Door het zo te formuleren lijkt het net alsof de 'beschavers' een nieuwe diersoort gaan temmen. Toch is het belangrijk om te benadrukken dat Van Kempen in grote delen van de tekst de zwarte bevolking wel degelijk ziet als medemensen. Zo schrijft hij over aanleg van de spoorweg tussen Matadi en Kinshasa: 'Men zegt algemeen, zelf officieel, dat de aanleg van deze spoorlijn ontelbare mensenlevens gekost heeft en wel één blanke per kilometer en 1 neger, chinees of japanees voor elke dwarsligger.'²⁵⁶

Wel reduceert hij de zwarte bevolking tot één stereotype, zo schrijft hij: 'Een neger is een raar type, dat ondervonden we reeds de eerste dagen; daarover hoop ik later nog wel te vertellen, wanneer ik wat beter met het volk bekend zal zijn geworden.'²⁵⁷ En: 'een neger kan niet werken zonder zingen of schreeuwen.'²⁵⁸ Van Kempen maakt wel een beetje onderscheid. Zoals tussen mannen en vrouwen: 'Mannen nemen het leven niet zoo zwaar op. In posten waar geen blanken zijn, doen ze niet veel meer dan slapen, jagen, visschen en spelen. Den ganschen dag kunnen die kerels in 'n stoel liggen slapen, en als zij moe gelegen zijn gaan ze voor afwisseling wat jagen of visschen.'²⁵⁹ Ook tussen mensen uit andere streken: 'De negers uit de kuststreken waren toen en zijn ook nu nog niet te vertrouwen.'²⁶⁰ Daarnaast generaliseert hij iedereen die niet voor de Europeanen werkt:

De negers zijn meestal werklui op de oliefabrieken, verder vaklieden, zooals timmerlui, metselaars, chauffeurs, mecaniciens en huisknechten. De rest zijn vagebonden, veelwijvers, dieven en venerische zieken.'²⁶¹

Van Kempen vindt de inheemse manier van leven geen nuttig bestaan en reduceert deze mensen dus tot vagebonden, veelwijvers, dieven en venerische zieken.

Deze scheiding is zeer typisch voor het koloniale discours. De zwarte bevolking wordt of beschreven als kinderlijke figuren en trouwe dienaren, of op een sensationele en

---

²⁵⁵ Regionaal Archief Tilburg, 'Reisverslagen van het verblijf in Afrika (Congo). 1927-1928'.

²⁵⁶ Ibid.

²⁵⁷ Ibid.

²⁵⁸ Ibid.

²⁵⁹ Ibid.

²⁶⁰ Ibid.

²⁶¹ Ibid.

afschrikwekkende manier.²⁶² Zo schrijft hij: ‘Er zijn talrijke negers, waarop men kan bouwen, waarop men in alles kan rekenen.’²⁶³ En: ‘Ik kon niet nalaten den goeden dienaar op den schouder te kloppen ...’²⁶⁴ Daar tegenover staan de beschrijvingen waarin de zwarte bevolking als overdreven vies, wild en gevaarlijk wordt beschreven.

Onooglijk was deze bende, allen omhuld met stinkende voddën, beslijkt en bevuild en een ondragelijke stank verspreidend. Even be kroop mij en velen een kleine wee, dat wij gedurende jaren met deze menschen moeten wonen, vreemd aan elk begrip van beschaving en hygiëne.²⁶⁵

Deze passage is niet alleen erg overdreven, maar draagt ook bij aan de ontmenselijking van de bevolking en het bevestigen van de witte superioriteit. Ook het aankaarten en schrijven over taboes hebben een sensationeel effect. Een van de grootste Europese taboes is het kannibalisme en het staat dan ook symbool voor extreme primitiviteit.²⁶⁶ Van Kempen haalt dit onderwerp meerdere keren aan. ‘de Basongomeno’s bezitten een rijke kennis van de meest gevaarlijke vergifsoorten. Zij dooden niet alleen uit oorlogszucht doch ook om het genot van menschen vleesch te kunnen smaken.’²⁶⁷ Hij gebruikt kannibalisme ook in een meer symbolische manier om naar andere primitieve gebruiken te verwijzen. Zo heeft hij het in een van zijn manuscripten over vrouwen die levend met het dode stamhoofd worden begraven. Hij schrijft: ‘Dit zijn restanten van oude inlandsche kanibalen gebruiken; of laat ik het woord kanibalen niet ten onrechte gebruiken, want immers de Egyptenaren die zulk een hooge beschaving bereikt hadden, deden hetzelfde.’²⁶⁸ Hij komt hier terug op het woord kannibalen omdat de Egyptenaren dit gebruik ook hanteerde en zij niet als primitief worden gezien.

Uit al deze fragmenten komt al duidelijk naar voren dat Van Kempen de zwarte bevolking niet als gelijke beschouwt. In sommige passages onderbouwt hij dit ook met flarden rassenleer:

---

²⁶² Thompson, *Travel writing, chap. 6*.

²⁶³ Regionaal Archief Tilburg, ‘Reisverslagen van het verblijf in Afrika (Congo). 1927-1928’.

²⁶⁴ Regionaal Archief Tilburg, ‘Reisverslagen van het verblijf in Afrika (Congo). 1927-1928’.

²⁶⁵ Ibid.

²⁶⁶ Thompson, *Travel writing, chap. 6*.

²⁶⁷ Regionaal Archief Tilburg, ‘Reisverslagen van het verblijf in Afrika (Congo). 1927-1928’.

²⁶⁸ Ibid.

Er is hier in den Congo een zeer groote verscheidenheid van rassen. Men kent er de Bas-Congoleezen, de Baluba's, de Bakubas, de Katanga's, en nog zoo'n tiental rassen. Kin bezit er eenige soorten. Al deze rassen hebben hun karakteristieke eigenschappen en elk voor zich moet op een bijzondere wijze geleid worden'²⁶⁹

Van Kempen gelooft dus in verschillende rassen en ook in de verschillende manieren waarop deze rassen behandeld zouden moeten worden. Hij schrijft: 'De psyche van deze verschillende rassen is zóó verschillend dat men het noodig heeft geoordeeld geheele bijzondere wetten voor elk ras te moeten ordonneeren.'²⁷⁰ Ook het idee dat sommige rassen zich niet ontwikkelen, maar juist achteruitgaan is terug te vinden in zijn reisverslagen:

De intellectueele eigenschappen van dit volk zijn zoo goed als weggekward, tengevolge van het barbaarsche leven hetwelk in dezen stam eeuwen lang geleefd heeft, het barbaarsche midden waarin zij werden grootgebracht en zeer zeker ook wel tengevolge van de tropische atmosfeer van 't Afrikaansch gebied.²⁷¹

Van Kempen is dus zeker op de hoogte van de rassenleer en uit de tekst komt naar voren dat de manier waarop hij de zwarte bevolking beschouwt, hierdoor sterk is beïnvloed.

In de reisverslagen van Van Kempen zijn veel kenmerken van het koloniale discours duidelijk terug te vinden maar er zijn ook wat uitzonderingen. Zo is de *seeing-man* of de *monarch-of-all-I-survey* op een kleine uitzondering na niet terug te vinden in de reisverslagen. Van Kempen is dan ook geen ontdekkingsreiziger en claimt geen stukken grond in naam van een Europees land. Alleen vanaf het stoomschip beschrijft hij de ondergaande zon en het uitzicht op de Canarische Eilanden. Hij maakt in deze passage gebruik van veel bijvoeglijk naamwoorden en maakt vergelijkingen met dure materialen. Omdat dit echter niet om Congo gaat, valt het niet onder het koloniale discours en is het niet van belang in dit onderzoek.

---

²⁶⁹ Regionaal Archief Tilburg, 'Reisverslagen van het verblijf in Afrika (Congo). 1927-1928'.

²⁷⁰ Ibid.

²⁷¹ Ibid.

Ook de drie C's: Civilisatie, Christendom en Commercie, komen niet letterlijk voor in de reisverslagen. Echter kan het belang van deze drie thema's wel tussen de regels door worden gelezen. Zo schrijft Van Kempen over het belang van de missieposten in de beschavingsontwikkeling. De rol die commercie hierin speelt, wordt echter door Van Kempen niet duidelijk belicht. Civilisatie wordt natuurlijk wel veel benoemd. Van Kempen beschrijft constant hoe beschaafd of onbeschaafd de zwarte bevolking is. Zo schrijft hij: 'Van tijd tot tijd werden negerdorpen gepasseerd, waaraan men kon zien, dat de beschaving reeds tot hen was doorgedrongen.'²⁷² Het is ook deze zin die indirect wijst op de *ethnografische tegenwoordige tijd*. Nergens in de reisverslagen schrijft Van Kempen letterlijk dat de zwarte bevolking geen culturele ontwikkeling heeft doorgemaakt, maar zinnen zoals hierboven geciteerd geven wel die indruk. Hij schrijft over primitiviteit en hoe dit eindelijk langzaam verandert in een beschaafde cultuur. Een ontwikkeling die door Westerse invloeden in gang zijn gezet.

Een ander kenmerk van het koloniale discours dat minder zichtbaar is, is de *semi-ethnografische modus*. Van Kempen schrijft erg overtuigend en presenteert zijn belevenissen als de realiteit. Dit zorgt ervoor dat de lezer snel vergeet dat het hier om persoonlijke impressies gaat en niet om harde feiten. Toch schrijft Van Kempen alsof alles wat hij meemaakt representatief en feitelijk is. Hij profileert zich als de Congo-expert en misleidt daarmee de lezer. Zijn reisverslagen belichten Belgisch-Congo alleen vanuit het perspectief van een witte mannelijke Europeaan. Dit is een gekleurd beeld en toont niet de volledige werkelijkheid. Het is belangrijk dat de lezer dit in gedachten houdt.

5.3 Het tegen-discourse

Drie jaar nadat Van Kempen op de boot naar Belgisch-Congo stapt, begint hij aan een manuscript genaamd *Afrika door Haveka Musadi*. Hij is dan weer terug in Tilburg en schrijft over de eerste weken van zijn reis die hij in 1927 maakt. Dit stuk vormt een anomalie en past niet binnen de ontwikkeling die in de andere reisverslagen is gesignaleerd. Hoe langer Van Kempen in Congo is, hoe meer zijn denkbeelden overeenkomen met het koloniale discours.

---

²⁷² Regionaal Archief Tilburg, 'Reisverslagen van het verblijf in Afrika (Congo). 1927-1928'.

Deze ontwikkeling is in alle reisverslagen behalve *Afrika door Haveka Musadi* terug te lezen.

Van Kempen belicht de reis vanuit een nieuwe invalshoek:

Was ik hier in het land, waarnaar ik zoolang gewenscht had, en waar ik hoopte, genegenheid te vinden tusschen de inboorlingen, genegenheid die ik zoozeer mistte in eigen land. Waar ik gekomen was, niet alleen om materieele voordeelen te zoeken; doch ook, om mede te kunnen deele aan de arme inlanders van den moreele overvloed, den overvloed aan beschaving, uit onze gewesten, waar de drankhuizen en danszalen overbevolkt zijn, en waardoor de machtsverkrachting van het kapitaal, óók zweepslagen worden uitgedeeld, aan ons minder bedeeden. Dáár waar is de strijd tusschen den bezitter en den onvermogende, tusschen de werkgever en werknemer.²⁷³

Van Kempen heeft het hier over zijn motief om naar Congo te vertrekken. Dit komt deels overeen met zijn motief in de eerste reisverslagen in de *Tilburgsche Post*. De nadruk ligt daar echter veel meer op zijn eigen zoektocht en het helpen van de zwarte bevolking noemt hij terloops als een bijkomende verplichting die iedere witte Europeaan heeft. Ook de toon wijkt af van eerdere en latere reisverslagen. Het heeft iets theatraals waardoor het afwijkt van zijn gewone schrijfstijl. Iets verder in de tekst gaat hij nog wat dieper in op hoe hij de Congolezen wil helpen:

Hun denken richten, hun haat verstillen en hun liefde winnen, dat zou de taak zijn, die ik naast mijn maatschappelijke plicht op mij zal nemen. Naast mijn maatschappelijke plicht, omdat ik niet de middelen bezat er mijn eenige plicht van te maken en omdat ik evenals zoovelen die mijne gedachten zijn toegedaan, genoodzaakt was mijzelf te verkoopen aan het kapitaal, door mijn naam te plaatsen onder een stuk papier, waarin stond geschreven, dat ik met hart en ziel tot mijne laatste krachten indien noodig, zou werken om met alle geoorloofde en mogelijke (dat laatste zijn de ongeoorloofde) middelen, om het kapitaal van de

---

²⁷³ Regionaal Archief Tilburg, 'Reisverslagen van het verblijf in Afrika (Congo). 1927-1928'.

aandeelhouders te helpen vergroten, desnoods ten kosten van den moreelen en materieelen ondergang van de inlanders , ten koste van uitdelging van alle mogelijke diersoorten en vernietiging van aanplantigen. Het papier waarin de vraag om geld niet omschreven werd door een hoe, doch door een “wij eischen”.²⁷⁴

Hij schrijft dat hij liever alleen de bevolking zou willen helpen, maar dat hij de middelen daarvoor niet heeft en dus ook moet werken. Hij benadrukt zelf dat zijn werk hoogstwaarschijnlijk de Congolese bevolking en het land zal benadelen. Het is niet logisch dat Van Kempen daar dan aan mee zou werken. Daarnaast is het vreemd dat Van Kempen in geen één ander reisverslag het over deze taak heeft. Het thema dat het vaakst voorkomt in zijn reisverslagen zijn de beschrijvingen van de Congolezen en hun cultuur. In geen één reisverslag komt de ‘genegenheid’ waarover hij in de hierboven geciteerde stukken schrijft naar voren. Van Kempen zoekt geen toenadering maar zet zich keer op keer af van de zwarte bevolking. Hij plaats zichzelf boven hun en zet te neer als primitief, dom en vervelend. Wat ook opvalt in deze twee fragmenten, is dat hij zich sterk uitspreekt over het kapitalisme en de verhoudingen tussen werkgever en werknemer. Dit thema komt in geen één ander reisverslag voor. De gehele inhoud en toon staat dus vrijwel haaks op de andere reisverslagen. Waarom hij dit in dit manuscript zo schrijft blijft volkomen onduidelijk.

Zouden die mensen??? Die vraag zou mij een obsessie worden gedurende de jaren dat ik met hen zou toeven en tusschen hen zou leven. Zouden die mensen??? Dat zou de hoofdfactor voor mijn werk zijn, hen te beschouwen als mensen, met denzelfde lichaamsbouw, denzelfde harteklop en denzelfde denkende, minnende of hattende geest.²⁷⁵

Dit is misschien wel het opvallendste stuk. Van Kempen beschrijft hier de zwarte bevolking als zijn gelijke. Het is zijn motief voor zijn werk. Dit staat in groot contrast met alle andere reisverslagen waar hij constant verschillen tussen hemzelf, de Europeaan, en de Congolezen uitlicht. Hij schrijft zelfs dat het kinderen zijn en dat er niet met ze valt te redeneren. Dat valt niet te rijmen met het hierboven geciteerde stuk.

---

²⁷⁴ Regionaal Archief Tilburg, ‘Reisverslagen van het verblijf in Afrika (Congo). 1927-1928’.

²⁷⁵ Ibid.

Er zijn nog twee andere kenmerken die opvallen aan dit manuscript. Alle andere reisverslagen zijn geschreven in de tegenwoordige tijd. In *Afrika door Haveka Musadi* wisselt Van Kempen af tussen verleden tijd en tegenwoordige tijd. Dit maakt het stuk ook moeilijker te duiden en misschien heeft het ook wel een betekenis. Het tweede kenmerk is dat het gaat over de eerste paar weken van zijn reis naar en door Congo. Dit heeft Van Kempen al beschreven in zijn reisverslagen in de *Tilburgsche Post*. Dit is opvallend omdat alle andere reisverslagen gaan over andere en nieuwe situaties. Van Kempen schrijft nooit twee keer over hetzelfde moment.

Afrika door Haveka Musadi wijkt op alle vlakken af van Van Kempens andere werken. Wanneer dit werk los geanalyseerd wordt dan zou het geschaard kunnen worden onder een tegen-discourse.²⁷⁶ Van Kempen spreekt zich in dit stuk namelijk uitgebreid uit tegen de uitbuiting en mishandeling van de Congolezen.

Hoe konden die vele Europeanen, die daar stonden toe te zien, zulks kalm verdragen. Een weerzin, voor die afbeulerij kwam in mij op. Mijn lippen trilden van ingehouden toorn. Het machtsmisbruik daar voor mijn oogen neep mijn hart ineen en ik voelde den smaad, die uit de om hulp smeekende oogen der inlanders, ons tegenblonk. Was dan die verdrukking der inlanders waarover ik zoo vaak had gelezen waarheid. Verdomd, daar zou ik niet te vinden zijn. Is het niet reeds genoeg, dat de inboorlingen hun rechten op have en goed, want immer het land is hun eenige bezit, moeten afstaan voor Europesche overweldiging, die alles halen wat er te halen valt en niets brengen dan haat in de harten dezer menschen, als betaling, voor wat ze hun ontstalen. Was de wreede slavernij van vroegere jaren dan nog niet dood, en woekerde zij dan nog immer voort in deze gewesten, waar menschen als honden geketend, en weerloos gemaakt als wilde beesten, met zwiepende zweepen worden voort gedreven.²⁷⁷

Daarnaast schrijft hij nadrukkelijk dat hij de zwarte bevolking ziet als zijn gelijke met 'denzelfde harteklop en denzelfde denkende, minnende of hattende geest.'²⁷⁸ Dit

---

²⁷⁶ Thompson, *Travel writing*, chap. 6.

²⁷⁷ Regionaal Archief Tilburg, 'Reisverslagen van het verblijf in Afrika (Congo). 1927-1928'.

²⁷⁸ Ibid.

gaat tegen het koloniale discourse in en kan daardoor gezien worden als een tegen-discourse. Toch blijft het onduidelijk hoe dit werk geduid moet worden en hoe het past binnen zijn oeuvre. Zowel de stukken die er vlak voor als erna zijn geschreven passen perfect binnen het koloniale discourse. Het is niet logisch dat Van Kempen voor een korte periode zo sterk van mening veranderd. Het staat haaks op zijn andere werken en er zijn ook geen andere bronnen die dit reisverslag toelichten. Na vier getypte bladzijdes stopt het verhaal abrupt en wordt het nooit meer vervolgd.

Hoofdstuk 6 Conclusie

6.1 Beantwoorden hoofd- en deelvragen

6.1.1 Van Kempen

De eerste deelvraag die helpt bij het beantwoorden van de hoofdvraag, is wie Van Kempen was en hoe zijn leven er uit zag. Het archiefonderzoek laat zien dat Van Kempen uit een katholiek middelklasse gezin komt. Het is een slimme jongeman die volledig meedraait in de samenleving en erg actief is in het Tilburgse verenigingsleven. Op zijn drieëntwintigste besluit hij naar Belgisch-Congo te vertrekken. Hij heeft daar een betrekking en vestigt zich in Bena-Dibele waar hij werkt in een factorij. Hoe zijn reis daarna verloopt wordt onduidelijk, maar hij woont in de Belgische kolonie van waaruit hij ook een aantal reizen onderneemt. In januari 1930 is hij weer in Tilburg. Tijdens en na zijn reis schrijft hij verschillende reisverslagen over zijn tijd in Congo.

6.1.2 Belgisch-Congo

Belgisch-Congo komt in 1908 in de handen van de Belgische staat. Vanaf 1885 is het land in handen geweest van de Belgische Koning Leopold II. Onder het bewind van de vorst ontstaat een giftige sfeer waarin de Congolese bevolking ernstig onderdrukt en uitgebuit wordt. De rubberquota ontwricht de samenleving en grote delen van de bevolking slaan op de vlucht en komen te overlijden. Door internationale druk wordt Leopolds' positie onhoudbaar en hij moet de kolonie afstaan aan de Belgische overheid. Ondanks de belofte om een einde te maken aan de wantoestanden, ontstaat er een nieuwe zorgelijke toestand waarbij de Congolese bevolking opnieuw onderdrukt en uitgebuit wordt. Daarnaast is de koloniale samenleving gebaseerd op racistische denkbeelden en wordt het de zwarte bevolking onmogelijk gemaakt als een voorwaardig lid deel te nemen aan de maatschappij. Geweld, racisme, de honger naar winst en de ambitie om de bevolking te 'ontwikkelen' verdrukken de Congolese bevolking deze hele periode.

6.1.3 Het koloniale discours

In de tijd van Van Kempen wordt kolonisatie gezien als een liefdadigheidstaak van de witte Europeanen. Er zijn verschillende wetenschappelijke theorieën die de mensheid opdelen in

verschillende rassen. Deze rassen bevinden zich allemaal op een ander beschavingsniveau. Bovenaan de beschavingsladder staan de Europeanen en helemaal onderaan staan de Afrikanen. De Europeanen zien het als hun taak om deze ondersoorten te civiliseren en naar hun niveau te tillen. Dit moet op zowel materieel als immaterieel gebied gebeuren. De drie C's: Christendom, Civilisatie en Commercie moeten de oplossing bieden. Een extremer denkbeeld dat heerst, is dat zwarte mensen geen ander ras zijn maar een compleet andere soort. Ook wordt er soms gedacht dat de meest onbeschaafde rassen gedoemd zijn om uit te sterven en zich niet kunnen ontwikkelen. Tegenwoordig wordt de rassenleer gezien als een pseudowetenschap. Het is een product van racistische aannames en methodologie.

6.1.4 De analyse van de reisverslagen

De reisverslagen van Van Kempen staan bol van passages waarin hij de Congolezen en hun samenleving afzet tegen Europa. Hij is dus constant bezig met *othering*. Vrijwel alle kenmerken van het koloniale discours zijn terug te vinden in zijn werk. Hoe langer hij in Congo blijft hoe meer het koloniale discours terug komt. Van Kempen is bekend met de rassenleer en gebruikt dit ook om zijn omgang met de zwarte bevolking te legitimeren. Sommige kenmerken zoals de drie C's, de *etnografische tegenwoordige tijd* en de *semi-etnografische modus* komen minder direct naar voren maar zijn wel tussen de regels door te lezen. De *seeing-man* of de *monarch-of-all-I-survey* komt eigenlijk niet voor in zijn reisverslagen. Dit komt omdat hij geen ontdekkingsreiziger is en zich geen land toe-eigent. . Er is een reisverslag dat tegen het koloniale discours in gaat. Het past niet tussen de andere reisverslagen en kan een tegen-discours worden genoemd.

6.1.5 De hoofdvraag: Op welke manier zien we het koloniale discours terug in de reisverslagen van Van Kempen over Belgisch-Congo?

Er is een duidelijke ontwikkeling te zien in de reisverslagen van Van Kempen. Hoe langer hij in Congo verblijft, hoe meer kenmerken van het koloniale discours terug te vinden zijn in zijn reisverslagen. Voornamelijk de manier waarop hij de zwarte bevolking ziet en hoe hij die behandelt, verandert. Hij gaat ze steeds minder zien als medemens en reduceert ze tot een stereotype. Hij generaliseert hun cultuur als primitief en zet ze weg als onbeschaafde kinderen die niet zelf kunnen nadenken. Het is voor Van Kempen niet mogelijk om naar de

Congolese waarden, normen en gebruiken te kijken zonder dit vanuit een Europees raamwerk te zien. Hij ziet het niet als anders, maar als minderwaardig. Zijn tijd in de kolonie, de mensen en de ervaringen die hij daar op doet, hebben enorm veel effect op zijn denkbeeld. Het koloniale discourse maakt in Tilburg al deel uit van zijn denkbeeld maar in de kolonie wordt dit beeld extra versterkt en bevestigd. Er is één factor dat het antwoord op de hoofdvraag moeilijker maakt. Dat is het reisverslag wat hij in 1930 schrijft over de eerste weken op reis. Het is een anomalie, dat wil zeggen dat het de hierboven genoemde ontwikkeling tegenspreekt. Het reisverslag wijkt zo sterk af van de andere teksten dat het onmogelijk is om het logischerwijs tussen de andere verslagen te plaatsen. Het staat haaks op zijn denkbeelden. Uit het archief valt niet te achterhalen met welk doel het reisverslag is geschreven. De stukken vóór het reisverslag en die daarna, tonen enorme overeenkomsten. Het is niet logisch dat Van Kempen direct na zijn terugkomst in Nederland zo'n grote verandering van denkbeelden doormaakt om maximaal twee jaar later weer terug te vallen op zijn oude denkbeeld. Misschien was het reisverslag een schrijfexperiment, of was het satire. Helaas valt dit niet meer te achterhalen. Omdat dit reisverslag van vier pagina's een uitzondering is, zo veel afwijkt en in het niet valt bij de hoeveelheid materiaal dat wel consistent is, doet het geen afbreuk aan de gesignaleerde ontwikkeling. Uit dit onderzoek kan dan ook geconcludeerd worden dat Van Kempens reisverslagen passen binnen het koloniale discourse en dat naarmate hij langer in Belgisch-Congo is, er steeds meer elementen van het koloniale discourse terug te vinden zijn in zijn reisverslagen.

6.2 Reflectie

Een suggestie voor toekomstig onderzoek is om nog meer reisverslagen van Nederlanders die naar Belgisch-Congo vertrekken in de periode 1920 en 1935 te onderzoeken. Zo ontstaat er een breder beeld van het koloniale discourse in die tijd. Daarnaast is het belangrijk om deze reisverslagen ook te analyseren vanuit Congolees perspectief. Dit zorgt voor een completer beeld van een geschiedenis die beide landen aangaat. Ook is het interessant om te onderzoeken of de ontwikkeling die Van Kempen doormaakt ook te zien is bij andere Europese reizigers. In hoeverre heeft het leven in de kolonie effect op het koloniale discourse dat verwerkt zit in reisverslagen van de reiziger. Bij Van Kempen werd dit versterkt, maar het zou ook kunnen dat het koloniale discourse bij andere afneemt.

Er zitten nog veel gaten in de tijdlijn van Van Kempens' reis. Het is dan ook zeker de moeite waard om verder onderzoek te doen naar zijn reis en hem te verbinden aan andere plekken en personen. Ook een vergelijkend onderzoek met andere jonge kolonisten is interessant. Maakte Van Kempen een standaard reis zoals veel jonge kolonisten, of was hij een pionier? De verschillende reisverslagen kunnen hier zeker antwoord opgeven. Ook heeft de familie van Van Kempen nog kladversies van de gepubliceerde reisverslagen in bezit. Een onderzoek naar de verschillen tussen de kladversies en de gepubliceerde reisverslagen zou erg interessant zijn.

Appendix

Waarnemingsinstrument

Alle reisverslagen van Van Kempen zijn geanalyseerd aan de hand van de onderstaande vragenlijst. De vragenlijst heeft als doel een zo compleet mogelijk beeld te geven van het koloniaal discours in de reisverslagen van Van Kempen. De theorie en begrippen uit *Imperial Eyes* van Mary Louise Pratt en *Travel Writing* van Carl Thompson liggen ten grondslag aan dit waarnemingsinstrument.

Pratt:

- Beschrijft de auteur kenmerken die onder de *anti-conquest* vallen?
- Komt de *seeing-man* of de *monarch-of-all-I-survey* voor in de reisverslagen?
- Wordt er door middel van de drie strategieën: esthetiseren, betekenis dichtheid vergroten en domineren, kwalitatieve en kwantitatieve waarde aan de ontdekking en het landschap toegevoegd?
  1. Wordt het landschap geësthetiseerd en maakt het de hele reis waard?
  2. Wordt het landschap extreem rijk beschreven door middel van verschillende bijvoeglijk naamwoorden?
  3. Eist de auteur meesterschap op over het landschap?
- Wordt er een link gelegd met het thuisland door middel van materiaal beschrijving?
- Wordt er geen gebruik gemaakt van wetenschappelijk taalgebruik?
- Toont de auteur de wil om in te grijpen?

Thompson:

- Schrijft de auteur in de *semi-etnografische modus*?
- Claimt de auteur doordat hij een amateur reiziger is en niet beïnvloed is, hij een betere beschrijving kan geven?
- Komt *othering* voor in de reisverslagen?
  - Wordt de vreemde cultuur ondergeschikt bevonden aan de cultuur van de auteur?

- Wordt dit gebruikt om de omgangsvorm met de ander te legitimeren?
- Worden er personen ontmenselijkt door de auteur?
- Worden er culturen gegeneraliseerd?
- Worden taboes aangekaart als argument voor minderwaardigheid en barbaarsheid?
- Komt er rassenleer voor in reisverslagen?
- Wordt de bevolking beschreven als kinderlijke figuren en trouwe dienaren?
- Wordt de bevolking beschreven op sensationele en afschrikwekkende manieren?
- Worden de 3 C's (Civilisatie, Christendom en Commercie) genoemd?
- Ziet de auteur zijn reis en daden tijdens zijn reis als liefdadigheid?
- Komt *ethnografische tegenwoordige tijd* voor in de reisverslagen?

Interview over Henri van Kempen

Geïnterviewde: Mieke Gadella-van Tuijn

Interviewer: Sterre Schlink

Datum: 14 december 2020

SS: Dan zet ik hem aan. Want ik ken uw oom natuurlijk uit het papier en wat ik over hem lees en dan is het toch alsof iemand heel ver weg is. Ook omdat hij al zo langgeleden is overleden, vind ik het wel heel bijzonder dat ik nog iemand kan spreken die hem nog heeft gekend. Dat maakt hem voor mij wat tastbaarder voor mij.

MG: ja

[Geluid van ritselende papieren die Mieke laat zien]

MG: Hij is van 1903 en is in 1975 overleden.

SS: En dat staat hier organisator onder?

MG: ja hij organiseerde van alles maar wat precies weet ik niet want hij was van 1903 en ik ben van 46.

SS: Ja dat is een heel groot verschil.

MG: Dus dat is een heel groot verschil. Ik ken hem- Hij was een vrijgezelle broer van mijn moeder en als- Wij woonden in Tilburg en mijn oma, zijn moeder en mijn moeder die woonden in één huis. Mijn moeder- Wij hadden een zaak in Tilburg, een horecabedrijf, in bruiloften en partijen. Ik heb daar een grote foto hangen en mijn oom, de broer van mijn moeder die deed de keuken, dat was de chef-kok. Die deed daar alles en mijn moeder deed de voorkant. Het uh-

SS: De hostess zeg maar?

MG: Ja het was gewoon een feestzaal voor bruiloften en partijen. Het is altijd heel hard werken geweest en ik ben ook altijd naar school gegaan. Naar de middelbare school en verder gaan studeren. Als ik thuis was dan moest er gewerkt worden en dat is helemaal niet erg. Dus mijn moeder had nog een broer en die woonden samen. Mijn moeder is wel getrouwd met mijn vader. Drie ki- Ik heb één broer en een zus nog. En dan een vrijgezelle oom en dan kwam in het weekend- En de oom- Haar moeder die woonde ook bij ons. Het was natuurlijk een heel groot huis.

SS: Waar zat dat in Tilburg?

MG: Aan de spoorlaan.

SS: Oh ja aan de spoorlaan ook echt.

Mg: Ja echt aan de spoorlaan. Op nummer 148. Het staat er nog het huis. En mijn oom, Ome Harrie, Hendrik. Wij noemde hem altijd oom Harrie.

SS: Ja dat wilde ik graag weten, wat zijn roepnaam was.

MG: Harrie, ome Harrie. Ja- Die woonde in Amsterdam. Is toentertijd naar Amsterdam verhuisd. Dat is dan ook de tijd-

SS: Wanneer?

MG: Ja dat weet ik dus niet precies. Mmm ik denk- Nou niet precies- Zo ongeveer denk ik- Ik zat op de lagere school. Bij lagere schoolleeftijd woonde hij in Amsterdam. Hij was werkzaam bij HESTA CRANS en CO Daar heb ik hier ook nog papieren van. Hij kwam ieder weekend- Kwam hij dus naar huis

SS: Ja wat grappig.

MG: Hij kwam naar huis en dat was dus bij mijn moeder en mijn oma. En daar had hij een eigen kamer en dan in het weekend en dan- Ik ging hem altijd- Om 3 uur kwam de trein aan dus dan was het even oversteken en dan gingen wij hem halen. En wij gingen regelmatig met mijn moeder een paar dagen naar Amsterdam en dat was fantastisch. Hij heeft ons vroeger heel Amsterdam laten zien. Van Schiphol, tropenmuseum- Van alle musea- Zijn wij allemaal geweest met hem. Hij kende Amsterdam op zijn duimpje. Maar dan praat ik van de- Niet meer van 46 maar van 55- 60. Zoiets- Nee eerder, ik was kleiner denk ik.

SS: Want ik weet dat hij in de oorlog ook in Amsterdam heeft gezeten.

MG: ja.

SS: Want dat ik ook deel van het archief, die verhalen. En aan het eind van de oorlog is hij weer terug in Tilburg.

MG: Ja daar heeft hij heel veel in het verzet gezeten en voor die Joden.

SS: ah oké. Kijk eens, dat haal je niet uit het archief.

MG: Dat kun je er niet uithalen?

SS: Nee daar schrijft hij niet over.

MG: Nee nee daar heeft hij- Kijk dat is een stukje geschiedenis voor die mensen. Die waren heel gesloten. Hij deed heel erg veel en hij deed echt heel veel in de oorlog voor de Joden. En dan reisde hij op en neer met de trein maar hij was in principe journalist en je had daar ook- Ja hij kwam overal.

SS: Ja hij heeft natuurlijk ook zo'n pas. Dat hij ook- ook 's nachts volgens mij over straat mocht en vroeg in de ochtend

MG: Ja.

SS: En wat voor stuk in het verzet deed hij? Weet u dat?

MG: Hij zorgde voor de Joden. Die beschermde hij echt. In Tilburg was een boekhandel, die heten de wekker en dat was een Joodse boekhandel. Daar hadden ze op een gegeven moment een keer de joodse vlag weg gehaald en dat zijn allemaal flarden van verhalen die wij te horen gekregen hebben, want er werd nooit ergens over gesproken.

SS: Soms dus alleen een flarden van iets dat u te horen kreeg?

MG: ja. Het was een hele lieve oom die toentertijd in Amsterdam is gaan werken bij HESTA CRANS en CO en HESTA CRANS is een bedrijf die- Een organisatie die ook grote zeeschepen- Op de Damrak zat dat en daar is hij toen gaan werken.

SS: En hij deed de lonen- iets met de lonen betalen?

MG: Ja hij deed heel de loonadministratie.

SS: En waarom is hij eigenlijk van daar overgestapt als hij van origine een journalist is.

MG: Maar de tijd van journalist die wist ik- Die kennen wij niet. Die weten wij niet. Dat is iets- Moet je weten hij was een- hij is van 1903 en toen hij journalist was- Tel daar een 20 jaar, 25 jaar bij. Dat is 1928 geweest. Ik ben van-

SS: Nee precies maar u weet niet waarom hij die overstap heeft gemaakt?

MG: Nee dat weet ik niet. En ik heb wel- Want ik heb hier een paspoort- Ik moet zeggen als ik die foto's terug zie. Het was eigenlijk een hele knappe man.

SS: Ja dat klopt, want ik heb ook foto's.

MG: Jij hebt ook foto's?

SS: Ik was wel erg gecharmeerd van de foto's. En hij heeft nooit een gezin gehad of een relatie?

MG: Nee hij is altijd alleen gebleven. Hier deze vind ik helemaal mooi.

[Geritsel van een foto]

SS: Ja.

MG: En dit is een paspoort- Afgegeven in september.

SS: Even kijken- En dit is- En het was ook een hele sociale man heb ik het idee. Want als je ziet hoeveel commissies hij deed en bij hoeveel clubjes- Ook in Tilburg lees je terug- Alles organiseren en-

MG: Het was ook een hele katholieke familie. Ook een hele boel nonnetjes in de familie en daar zorgde hij altijd voor. Oorspronkelijk kwam hij uit Tilburg, is in Amsterdam gaan wonen. Heeft contact gehad met een of andere middelbare school. Daar zat een non op en die studeerde Frans en die ging op en neer, iedere keer van Amsterdam naar Tilburg. Die zat op Katholieke Leergang, studeerde ze daar.

SS: Is dat de universiteit, is dat wat nu de universiteit is?

MG: Ja dat is nu de universiteit. En toen moest zij altijd op de trein wachten en op de bus wachten. En mijn oom, zoals hij was, zorgelijk. Altijd belangstellend. Die is naar haar toegegaan. En moet jij nou hier op de bus staan wachten? En die heeft haar meegenomen- En die nam haar altijd mee naar ons thuis. En hij zetten haar daarna weer op de trein. Hij was heel sociaal. Een hele sociale man. Wel veel meegemaakt want ik lees hier [onverstaanbaar] Of ze dat er ook uitgehaald hebben? Dit is iets van 1962. Hij is ziek geweest. Je moet het maar gerust even lezen. Er zijn mensen die- Kennen hem toch verder helemaal niet. Hij kon ook heel goed dichten.

SS: Ja het is een hele mooie schrijver vind ik. Ook qua schrijfstel, dat lees je ook terug in het archief en dat is ook wat het bijzonder voor mij maakt. Het is niet alleen- Hè iemand heeft- We hebben meer dagboeken of geschriften dat iemand iets opschrijft maar heel vaak schrijven die mensen niet voor hun beroep en dat lees je echt terug. Hij schrijft ook alsof hij het wilt gaan uitgeven en dat maakt het een hele interessante bron

MG: En dat is zo jammer want ik- Toen ik die stapel vond in 2003 of 4.

SS: Ja in 2003 heeft u het geschonken.

MG: Denk ik achteraf van hadden ze maar iets meer verteld tegen ons. Dan had ik daar iets mee kunnen doen. Eerder.

SS: Ja want dat is ook een vraag. Er is niks uitgegeven?

MG: Nee er is niks uitgegeven.

SS: Hoe kan dat? Wat er zitten mooie verhalen tussen en hij schrijft ook echt alsof hij het van plan is. Het is geen kladje wat je leest.

MG: Nee nee want ik heb hier nog- Het is onvoorstelbaar. Het lijkt wel alsof nog meer geschreven heeft. Hier een heel schrift. De reis.

SS: Ja. En dit heeft u niet geschonken?

MG: Ja dat weet ik niet. Ik heb dit mee terug gekregen van hun. Van het regionaal archief. Het zat in deze grote envelop. Het zat hier in deze envelop en daar stond ergens bij. Is dubbel- Want ik heb hier nog meer. Is dit dan dubbel? Nou je mag het van mij allemaal doorkijken hoor.

SS: Even kijken hoor. Ja dit ken ik.

MG: Dan zal daar een stukje van- Dit is de brief die ik heb opgestuurd gekregen.

SS: Donkere dal. Dit is allemaal echt super interessant over de Tweede Wereldoorlog. Dit hebben we.

MG: Dit is van het regionaal archief. Dubbele stukken. Kijk daar staat het op.

SS: Maar ik vind dat. Of dat schriftje- Dit ken ik inderdaad.

MG: Dit ken je ook?

SS: Ja.

MG: Dit zijn de laatste bladzijden

SS: Maar dit? Ja ik denk dat hij dit later heeft uitgetypt want dit is in Amsterdam met de ambulance dat ze naar Frankrijk gaan. Oh ja dat zullen ze wel goed uitgezocht hebben.

MG: En hij is dus inderdaad- Dat weten wij wel maar verder nooit geen verhalen daar over. Over de Congo.

SS: Ja want daar heb ik zo veel vragen over.

MG: ja dat weet ik dus niet. Weet ik dus echt niet.

SS: Want het echte- Sowieso het archief zit door elkaar en dat maakt het lastig want ik heb dus dingen gelezen dat ik dacht- Ik kom soort van midden in het verhaal en dan lees ik weer iets anders en dan denk ik O dat is hij aan het doen. Maar ik heb zo veel vragen ik lees op een gegeven moment dat hij een neef tegen komt. Die wacht hem op en daar gaat hij mee mee. Hij schrijft dat hij- Dat die neef hem is voor gereisd, een paar maanden.

MG: Ja dat weet ik dus niet.

SS: Maar u kent niemand die.

MG: Nee dat zou ik niet weten. Ja dat is dus heel moeilijk.

SS: Ja want het is echt een prachtige reis die hij heeft gemaakt maar het is ook een hele ongewone reis. Belgisch Congo is geen Nederlandse kolonie.

MG: Nee want hij ging volgens mij wat ik in mijn herinnering- Want ik ben natuurlijk wel gaan nadenken van hoe was het nou? En wanneer kwam hij? En wanneer ging hij naar- Het was Belgisch Congo. Hij ging ook vanuit Brussel.

SS: Nee vanuit Antwerpen.

MG: Oh ja vanuit Antwerpen maar verder verhalen-

SS: Niks, nooit iets?

MG: nooit, nooit, nooit

SS: Het is zo'n verhalenverteller op papier en dan zou je verwachten dat hij dat ook zo in het echt zou doen.

MG: Ja maar als wij in Amsterdam waren dan kon hij echt- Dan was hij hele dagen aan het vertellen. Hij kon alles uitleggen. Van, nou echt van alles.

SS: Actualiteiten?

MG: Ook, actualiteiten ook en wat er op dat moment speelde. Wij waren kinderen. Met drie kinderen en mijn moeder gingen we dan mee. We gingen dan ook rondvaarten maken en wij gingen naar het ouden schipwal en dan gingen we niet met de bus maar dan gingen we met een boot. Zo van die dingen allemaal en we gingen naar Carré, naar Snip en Snap. Als ik hier nog vertel dat ik vroeger naar Snip en Snap ben geweest.

SS: Wat is dat?

MG: Dat was Carré, Willy Walden en Piet Muyselaar. Dat was een revue.

SS: Daar nam hij u mee naar toen?

MG: Ja daar nam hij ons mee naar toe.

SS: Ja een hele culturele man. Reizen en kunst en cultuur.

MG: Ja en het Tropenmuseum is dan natuurlijk heel logisch. Dat hij ons daar mee naar toe nam.

SS: Maar vertelde hij als hij daar was-

MG: Nooit, nee nooit. Nee

SS: Heeft u ook nooit iets van uw moeder gehoord?

MG: Nee ook niet.

SS: Er werd nooit overgesproken?

MG: Nee?

SS: En waar werd dan wel overgesproken?

MG: Nee gewoon over alledaagse dingen en als er iets was dan werd daar nooit over gesproken. Het was net of die mensen- Ik zal je een ding vertellen. De broer van mijn moeder waar wij mee samenwoonden. Die was nog ouder dan mijn moeder.

[Geritsel van papier]

MG: Dan kan ik hier zien. Mijn moeder was van- Even kijken, dat is ome Noud- Tante Cor, ome Harrie. Dan was er ome Laurent. Dat was een broer, die was van 1907. Die was ouder dan mijn moeder. Die is ook nooit getrouwd geweest. Altijd vrijgezel geweest.

SS: Maar er zijn dus twee mannen in uw familie die dus nooit getrouwd zijn geweest.

MG: En die waren dus allebei homoseksueel.

SS: Wel? Ja ik durfde het niet te vragen maar ik had mijn vermoedens. Oh dat vind ik heel fijn dat u dat vertelt want dit was een onderwerp waar- Ik heb natuurlijk van tevoren bij het archief soort van hulp gehad. Hoe interview je iemand nou goed? En dit was wel iets waarvan ik zei, ik heb mijn vermoedens. Ik kom dingen tegen, het hint er op- maar ja je weet niet hoe gevoelig dat ligt.

MG: Ja die broer waar mijn moeder de zaak mee had.

SS: Dat was de chef-kok dan?

MG: Ja dat was de chef-kok en dan was ook eigenlijk de eigenaar van het bedrijf. Hij deed de achterkant, zeggen wij altijd en dan deed mijn moeder de voorkant. En die woonde ook verder bij ons en als er niks toe doen was, geen feesten ofzo. Die leefde gewoon met ons en die was altijd vrijgezel. En ik- En op een gegeven moment werden wij ook groot en er werd nooit over gesproken. Hij ging wel eens op vakantie maar dan was hij zo weer terug want dan had hij geen [haard?]. Maar hij was altijd alleen en er kwam wel eens iemand, een vriend maar die ging ook- Die was zo weer weg en volgens mij nooit- Die hebben nooit relaties gehad. Ome Harrie ook niet. Tot op een gegeven moment toen- Wij zijn in 71 getrouwd en dus in oktober 50 jaar getrouwd.

SS: Gefeliciteerd!

MG: Dat hebben we niet kunnen vieren.

SS: Oh wat jammer!

MG: En wij waren al een aantal jaar getrouwd en toen is hij ziek geworden. Toen moest hij naar het ziekenhuis en als er iemand thuis voor hem zorgde dan was ik dat altijd. Ik ging ook altijd mee naar ome Harrie in Amsterdam. Daar zorgde ik ook voor als hij bij ons was. Ik ging overall mee naar toen met hem en met die andere broer, daar zorgde ik ook voor. Die praten ook nooit ergens over. Tot hij op een gegeven moment in het ziekenhuis lag. Zegt ie, ik moet iets vertellen. Ik zeg dat hoeft me- U niet te vertellen. Ik denk dat ik het weet.

SS: Hij wilde het toch graag kwijt.

MG: Ja hij wilde het graag kwijt. En-

SS: En dat was dus ome Harrie?

MG: Dat was ome Laurent. Ome Harrie heeft me dat nooit verteld. Dus-

SS: Wat lastig wel!

MG: Die geslotenheid in die familie die heeft er altijd gezeten. Je mocht er niet over praten.

SS: Ja het is natuurlijk heel lastig want hij is natuurlijk heel gelovig. Dat lees ik ook terug. Best wel gelovig en dan botst natuurlijk enorm. En hoe ga je dan-

MG: Hij was heel gelovig.

SS: Ja en nu zijn we daar veel opener over maar op dat moment is dat- Moet wel een gevecht voor hem zijn geweest.

MG: Toen ik van hem horden van nou, zus en zo, zus en zo zit het. En nou toen heb ik wel tegen hem gezegd- Maar toen was het al onderhand- Toen was hij al dik in de 60. Dan denk ik hoe kan je heel je leven daar mee rond blijven lopen?

SS: Ja is onvoorstelbaar eigenlijk hè maar als je geen andere optie ziet. Het is een andere tijd, ik denk dat het dan heel moeilijk is om-

MG: Ik denk dat er nu nog steeds jeugd is die-

SS: Oh genoeg, dat weet ik wel zeker.

MG: ja dat denk ik ook

SS: Als het nu nog steeds zo moeilijk is dan-

MG: Daarom denk ik ook dat die geslotenheid bij die- bij mijn moeder ook, die mocht nergens over praten.

SS: Ja die zal ook wel weten-

MG: ja natuurlijk heeft zij het geweten. Ik heb het daarna natuurlijk wel met haar over gehad. Ik heb ook tegen haar gezegd, waarom heb je dit niet tegen ons verteld. Wij zijn gen kinderen meer. Dan had jij dat niet alleen op je mee hoeven te nemen.

SS: Ja, maar er werd vervolgens niet-

MG: Nee er werd vervolgens niet- Niks meer over gezegd.

SS: Bijzonder. Want als je zoekt op H. J. F. van Kempen in het Amsterdamse archief dan kom je op een gegeven moment een politierapport van 1940- Nee 1941. En daar wordt hij door de zedenpolitie opgepakt met een man.

MG: Ja zie je dat hebben wij nooit geweten.

SS: Ja dat was een tip en we dachten, hij is natuurlijk nooit getrouwd geweest en we hebben wel een hele vrome man en dat vonden- Ik wel opvallend en een van zijn krantenknipsels zat een artikel vanuit een Rooms-katholieke perspectief over de gaybars en clubs in Amsterdam. Er waren toch kleine- ja hele kleine- je proefde het ergens- ja je-

MG: Ja dat hebben wij nooit geweten.

SS: Ik had een vermoeden.

MG: het was alleen maar werken en zorgen.

SS: Ja- En hoe komt u dan aan het archief?

MG: Dat heb ik gevonden in een doos toen mijn moeder was overleed.

SS: Op zolder ergens?

MG: Nee die zat in het bejaardentehuis en niet eerder. Ze heeft alles in een doos gedaan en dat is daar mee naar toe gegaan en toen zij is overleden heb ik dat meegenomen. Mijn moeder is in 2002 overleden en ik heb het inderdaad een jaar- naderhand ben ik daarin gaan kijken en snuffelen. Ik heb die doos hier nog staan. Daar zitten bidprentjes en foto's van hele oude mensen. Ik ken er niemand meer van.

SS: Nee dat is ook lastig.

MG: Maar ik kan er op dit moment nog steeds niet zeggen, ik doe het weg.

SS: Nee dat snap ik heel goed. Dat is oud materiaal en er zit een familieconnectie want ja het is van uw moeder geweest.

MG: Nou dat laat ik voor straks, voor onze kinderen wan die kennen hier verder niks van.

SS: Want u heeft het wel geschonken aan namens uw kinderen, want dat stond in het contract.

MG: Ja in ieder geval- Wij hebben het weg gebracht. Ik heb die brief hier ergens liggen en de kinderen die weten er vanaf.

SS: Ja precies.

MG: Ja want ik wist niet wat ik er- Daar naar mee naar toe moest.

SS: U heeft het toen doorgelezen en toen dacht u?

MG: en toen denk ik- Ik weet nog niet- Iemand heeft tegen wij gezegd, je moet naar het regionaal archief gaan. Nou, 2003.

SS: Ja daar ben ik heel blij mee!

MG: 2003 geloof ik. 1 november 2004. Ja. En verder en daar moet ik je echt mee te leur stellen. Weet ik helemaal, helemaal niks.

SS: Ja het was ver voor uw tijd.

MG: Ja dat is inderdaad- Als ik 20 was geweest toen dit allemaal- Toen dit gespeeld had, dan was ik zelf ook veel ouder geweest. Dan was ik er misschien zelf ook niet meer geweest. Dan was het een ander verhaal geweest.

SS: Ja, want u maakte de dozen open en u ging lezen en er kwamen allemaal verhalen-

MG: Ja ik heb stukjes gelezen en ik denk oh jeej wat moet ik daar nou mee. Ik kon aan niemand meer wat vragen.

SS: Ja dat lijkt me ook lastig! Dat u uw moeder niet kan vragen van wat-

MG: Nee want die was overleden. En dan lees ik hier een stukje uit- van kogels en op het hetzelfde moment vallen er bommen op het station, dat wil zeggen de werkplaats, het eerste perron, op de meest rechtse gevel van de ambachtsschool. En wij woonde- ons bedrijf was naast de ambachtsschool, op de Spoorlaan. Daar zit nu het natuurhistorisch museum.

SS: Ah het is echt aan die kant zeg maar. Ja dat zijn hele mooie huizen.

MG: En in de Noordstraat. Wij namen moeder tussen ons in, droegen haar half naar de kelder en zelf ging ik toen naar boven kijken of ons huis beschadigd was. Ja dan denk ik, jeej.

SS: Maar u heeft hier dus niks over gehoord?

MG: Ik heb hier verder nooit- En ik kan dit wel lezen maar ik kan niks meer vragen en als ik dit dan ga lezen en ik kan niks meer vragen dan blij ik er mee zitten.

SS: Ja dat snap ik. Dat lijkt me heel frustrerend.

MG: En dat heb ik dus niet gedaan.

SS: Die verhalen waren voor u dus ook helemaal nieuw?

MG: Ja.

SS: En de naam Campino, weet u daar iets van? Hoe hij daar aan komt?

MG: Campino?

SS: Ja dat is zijn pseudoniem die hij gebruikt in de journalistiek.

MG: Nee Campino, nee daarom, ik weet dat echt niet.

SS: En zijn achtergrond, wat hij heeft gestudeerd?

MG: Dat weet ik dus ook niet, dat weet ik echt niet. Ik ben van 46 en eer dat hij- Dan moet je eigenlijk denken dat je 8, 9 jaar bent voordat er iets serieus tot je door dringt.

SS: Ja dat snap ik en de tijd dat hij student is dan is dan ook al lang geleden dus dat wordt niet heel vaak meer opgerakeld of over verteld. Nee dat snap ik heel goed.

MG: Hij kwam wel veel op de Katholieke Leergangen. Daar heb ik zelf ook mijn studie apothekersassistente gedaan, toen der tijd en dat is over gegaan- Dat is universiteit geworden.

SS: Ja- Het is zo'n wonderlijk verhaal en het is jammer dat hij dat nooit-

MG: Nee nooit!

SS: Want er zit zoveel tijd in van hem. Dat lees je in alles terug dus-

MG: En hij kwam echt iedere zaterdag kwam hij met de trein naar Tilburg en hij woonde op de Stadhouderskade in Amsterdam.

SS: Daar had hij een eigen flat of appartement?

MG: Een appartement- Ah ja een- Je weet hoe Amsterdam is, hij woonde op driehoog boven.

SS: Ja precies.

MG: En dit is de tijd dat hij bij HESTA CRANS is weggegaan.

[Geritsel van papier]

MG: Wat hij is ziek geworden.

SS: Wat voor ziekte, waar had hij last van?

MG: Hij had een hele ernstige ziekte en een- Hoe moet ik dat nou zeggen? Huntington!

SS: Huntington?

MG: Ja als je dat lees word je bang.

SS: Ik krijg niet- Hij is dan nog niet heel oud hè?

MG: Nee 68, toen is hij daar ook ontslagen. Of ontslagen, hij is daar weg gegaan want er is iets- iets is daar gebeurd met- Dat is het enige dat mij bij is gebleven. Hij was ook heel bewegelijk. Nou dat hoor bij- Bij die Huntington kan dat ook bij horen en er kwam een nieuwe directeur en dat was een jonge directeur. Weetje die dingen spelen nog steeds hè. Als er ergens een directeur weg gaat in een bedrijf, 65, gepensioneerd en er komt een jonge directeur en er zijn oudere werknemers dan gaat dat vaak fout. En dat is bij hem ook fout gegaan. En daar is hij echt heel ziek van geworden.

SS: Want er is een akkefietje ontstaan op werk en toe is hij vertrokken?

MG: Ja. Even kijken.

SS: En hij heeft wel een lang ziekbed gehad? Want op zijn 68 is hij meteen naar Tilburg gekomen?

MG: Toen is hij naar Tilburg gekomen en toen is hij naar Overdonk gegaan. Een soort verzorgingstehuis.

SS: Ja een soort verpleeghuis met-

MG: Ja en daar is hij overleden. Daar gingen- Wij gingen er iedere week naar toe.

SS: op zijn 68 en in 75 is hij overleden en hoe oud was hij toen hij overleed? Weet u dat?

MG: Hij was van 1903 dus 72.

SS: Ja dat is dus 4 jaar, 68, 72. Wat triest.

(Teruglezend en luisterend klopt dit niet. Ik heb haar verkeerd begrepen. Ze bedoeld dat hij in 1968 is vertrokken en in 1975 is overleden. Dat is 7 jaar.)

MG: Ja.

[Lange stilte]

MG: Goed, ik zal dit nog even bewaren en straks doe ik het allemaal bij elkaar en mijn kinderen vinden het en die weten niet wat ze er mee moeten en dan doen ze het weg. Maar dan heb ik ook- Kijk dan heb ik er ook geen verveel meer van.

SS: Ja ik denk dat het voor u lastiger is.

[Huistelefoon gaat af]

MG: Ik neem dit heel even op.

SS: Helemaal goed hoor.

SS: want dit is van dat bedrijf, Damrak.

MG: Ja Damrak 83. Kijk en dan zijn al die flarden waar ik verder ook niks mee- Hij is daar in- Onder vervelende omstandigheden weggegaan.

SS: Mag ik hier een foto van nemen?

MG: Ja hoor tuurlijk!

SS: Dan kan ik het straks nog in alle rust bekijken. Maar hij was nog best veel aan Tilburg verbonden, of in ieder geval aan uw familie. Maar wilde hij dan per se in Amsterdam werken en niet in Tilburg? Of was daar een reden voor?

MG: Hij heeft volgens mij ook in Amsterdam al journalist gewerkt

SS: Ja in de oorlog dan.

MG: Ja in de oorlog-

SS: En toen is hij daar dan-

MG: Toen is hij daar blijven hangen.

SS: Ja precies.

MG: Wij weten niet anders dan dat hij in Amsterdam woonden.

SS: Ja het is dan ook wel heel bijzonder dat hij elke week weer terug kwam-

MG: Ja weet je, hij ging naar zijn moeder toe hè. Mijn oma zijn moeder die woonden ook bij ons. Dus bij ons kwam altijd- Was heel de familie.

SS: Dat was dan zeker wel heel gezellig? En ik neem aan dat ze dan ook moesten werken? Of was die feestzaal toen-

MG: Ja maar als er zondag niks te doen was dan- Wij woonden boven en dan kon allemaal. Het huis was heel groot. Er was ruimte in overvloed. Dat kon allemaal blijven eten, dat was nooit een probleem geweest.

SS: Zijn er dingen die u wel nog weet of verhalen die u zijn bijgebleven?

MG: Ja verder, dat weet ik niet. Ik weet wel dat ik in het begin hem ging halen zaterdags en mijn zus ging ook mee maar ik ging altijd en ik bracht hem zondags weer weg. En we hoefde maar te kijken om de trein er aan kwam en we waren er al.

SS: Ja het was echt aan de overkant.

MG: Ja en hij bracht altijd cadeautjes mee en als wij in Amsterdam waren- Altijd naar de Bijenkorf.

SS: Iets uitzoeken?

MG: Ja maar niet alleen de cadeautjes maar hij heeft on alles, van alles in Amsterdam laten zien.

SS: Een hele ondernemende man. Ja dat lees je ook terug. Op zijn 24^e gaat hij naar Congo in zijn eentje. Een reis! Ik vind zijn stukken- Ja vooral die- Hij schrijft dan elke week dan, ofja ik weet niet hoe vaak het was. Die stukken in de krant. Ik stel me dan voor dat het voor andere mensen echt bijzonder was om dat te lezen. Elke Tilburger ging niet zomaar naar Congo en-

MG: Nu zit ik nog te denken over die neef maar ik zou het zo niet weten. We hadden natuurlijk ook in de familie dat was een heeroom. Dat was wel een neef van hem.

SS: Heron? Heten hij?

MG: Ja dat weet ik niet, dat weet ik echt niet.

SS: Maar wat bedoelt u met Heron?

MG: Een heeroom, ja dat is een geestelijke

SS: Ah oke.

MG: Maar of die nou van Kempen heten dat weet ik ook niet?

SS: Maar die zat ook in de Congo?

MG: Ja dat weet ik niet of hij dat geweest is. Dat zou zo maar kunnen

SS: Ja want heel die reis is voor mij ook een soort mysterie want hij schrijft heel veel maar sommige hele essentiële dingen. Wat ga je daar dan eigenlijk doen? Dat is misschien omdat

hij dat al weet, schrijft hij dat niet op. Ik lees in een artikel in een Tilburgse krant dat ze hem feliciteren met zijn nieuwe aanstelling in Congo. Maar ik weet dus dat hij op een gegeven moment een bootreis door Congo maakt en dan stapt hij uit in een plaatsje en daar staat zijn neef en dat was een plaats eerder dan zijn eindbestemming en daar wordt hij opgehaald. Die neef zegt dan dat hij hier moet zijn en dan ontmoet hij ook meteen zijn directeur. Hij gaat dan werken bij een soort handels- Plek van de Belgische overheid. Daar gaat hij helpen- De binnenlandse bevolking brengt daar dan producten zoals rijst heen en die worden daarvoor betaald en dat wordt dan weer terug gescheept naar Antwerpen. Maar op een gegeven moment gaat hij verder en dan gaat hij echt in the middle of nowhere wonen op een plantage. En ik denk een palmplantage maar dat weet ik niet zeker. Daar zit hij bij een inheemse stam de tandenvijlers en daar schrijft hij echt heel veel over. Over hun cultuur en- Maar hij schrijft op een gegeven moment ook dat hij wordt aangevallen en dat het echt kantje boord is en dat heel de sfeer om laat. Ja dat zijn echt verhalen! Dat je zegt het is een soort jongensboek bijna.

MG: Ja ik weet ook niet of hij daar vroeger ook ooit, niet dat ik weet, bij moeder of mijn oom over verteld heeft. Dat weet ik niet, echt niet.

SS: Het is gewoon zo'n groot contrast want hij publiceert dingen in de krant en dat is voor iedereen te lezen maar er lijkt iets omgeslagen te zijn want daarna verteld hij niks meer- Of ieder geval- Je zou toch denken dat het een leuk verhaal is om aan je nichtje te vertellen. Vroeger-

MG: Nee, nee

SS: Wat zonde.

MG: Maar ik denk ook dat dat tijdspeel van 1903- Hij geboren, hij was 24 dus in '27 is hij daarnaartoe gegaan en ik ben van 46. Dat is 20 jaar later.

SS: Ja dat is echt een hele tijd geleden dan

MG: Er zit zo'n groot stuk tussen.

SS: Ja ik had zo veel vragen over Congo-

MG: Ja dan kan ik je echt niet bij helpen.

SS: Nee dat snap ik! Dat maak ook echt niet uit.

MG: Ik ken ook niet- Er leeft ook niemand meer.

SS: Nee u bent de laatste die hem levend heeft gekend.

MG: Mijn broer weet daar ook niks van en mijn zus weet daar ook echt niks van.

SS: U heeft veel tijd met hem doorgebracht. Wanneer is het familiebedrijf gestart?

MG: Net voor de oorlog- Hij was altijd kok. Hij heeft ook ooit in Engeland gewerkt en- overal- Hij was ook eigenlijk een soort zwervers type. Net of hij- En dat is jet zelfde met ome Harrie. Net alsof waar hij was, hij niet op zijn plek was. Geen rust.

SS: Net alsof hij niet kon aarden.

MG: Ja precies en andere oom ook.

SS: En gingen ze dan veel met elkaar om?

MG: Nee, nee helemaal niet. Ik weet ook niet anders dan dat ome Harrie in Amsterdam woonden. En als ze dan thuis waren dan zaten ze de krant te lezen. Dat wad toentertijd- Dat was met ome harrie natuulijk ook en met mijn ander oom ook. Niet 1 krant, nee maar gewoon twee Tilburgse- Nieuwsblad van het Zuiden En Tilburgse Koerier. Dat waren twee kranten en die moesten ze alle twee lezen.

SS: Ja hij is van alles op de hoogte. Dat lees je ook terug. En vertrekt hij naar Amsterdam en Congo.

MG: Ja en hij ging ook veel naar België.

SS: Naar België?

MG: Ja hij ging ook regelmatig naar België maar niet lang. Zo maar eventjes op en neer.

SS: Één dag?

MG: Ja zo maar één dag.

SS: Iemand bezoeken?

MG: Ja dat weet ik niet?

SS: Er zat geen familie in België?

MG: Nee er zat geen familie in België

SS: Wanneer deed hij dat? Toen u hem al kende?

MG: Ja, nee toen niet. Ik was klein.

SS: Toen u nog echt jong was?

MG: ja ik was echt heel jong.

SS: En dat deed hij in het weekend als hij in Tilburg was? Dan ging hij van Tilburg naar België?

MG: Ja. Hij is van- Is hij bij- Dat is die meneer van Hasselt, die oude directeur. Dat u definitief bent afgekeurd bij de dienst bij firma die u zeker tot september 39 met een eindeloze trouw hebt gediend. En dit was in 62- Dan heeft hij van 39 tot 62- heeft hij daar gewerkt. Alle jongeren kunnen een voorbeeld aan u nemen.

SS: Mooi compliment!

MG: Ja had ik dat toen maar geweten want ik 62 was ik 26. Nee 22.

SS: Ik denk dat er in de periode van 27 en 39 wel nog iets anders heeft ingezeten. Misschien is hij toen weer journalist geworden in Amsterdam.

MG: Ja dat denk ik.

SS: En op zijn sterfbed- Want ome Laurent had wel op zijn sterfbed- of ieder geval in het ziekenhuis dat hij op een gegeven moment wat kwijt wil.

MG: Ja die is ziek geworden, die had geen darmkanker maar een chronische darmafwijking en die is daar aan overleden.

SS: Ome Harrie die heeft nooit meer iets kwijt gelaten op het einde?

MG: Nee

SS: Want heeft u hem toen nog veel gezien-

MG: Toen hij ziek was gingen wij er vaak- En mijn moeder ging er al helemaal vaak naar toen.

SS: Hij is dus eerder overleden dan zijn eigen moeder.

MG: Nee zijn eigenmoeder-

SS: Oh ja uw moeder

MG: Ja zijn zus mijn moeder. Mijn moeder is in 2002 overleden.

SS: Oh ja en toen heeft u dit gevonden. Ja zo zit het.

Bibliografie:

Primaire bronnen

Archivalia

Regionaal Archief Tilburg, Adreskaarten, studiezaal, microfiche, 'Woningkaart spoorlaan 148 1920-1950'.

Regionaal Archief Tilburg, Bevolkingsregister Baarle-Nassau, archieftoegang 2240, inventarisnummer 27, '1914-1925 wijk A'.

Regionaal Archief Tilburg, Bevolkingsregister Tilburg, archieftoegang 0918, Inventarisnummer 1499, '1900-1910 Deel 13 wijk D 1-275 Reit'.

Regionaal Archief Tilburg, Bevolkingsregister Tilburg, archieftoegang 0918, Inventarisnummer G025, 'Gezinskaarten deel 25 kaart 235'.

Regionaal Archief Tilburg, Bevolkingsregister Tilburg, archieftoegang 0918, Inventarisnummer 1570, '1910-1920 Deel 25 Koningstraat – Korvelseweg'.

Regionaal Archief Tilburg, Bidprentjes, archieftoegang 410, Letter K, 'Bidprentje Henricus Joannes Franciscus van Kempen'.

Regionaal Archief Tilburg, Burgerlijke Stand van de gemeente Tilburg, archieftoegang 16, aktenummer 527, 'Overlijdensregister 1920'.

Regionaal Archief Tilburg, Burgerlijke Stand van de gemeente Tilburg, archieftoegang 16, aktenummer 1085, 'Geboorteregister 1903'.

Regionaal Archief Tilburg, Collectie adresboeken van Tilburg, archieftoegang 1182, Inventarisnummer 6, 'Adresboek van Tilburg, 1902'.

Regionaal Archief Tilburg, Collectie adresboeken van Tilburg, archieftoegang 1182, inventarisnummer 7, 'Adresboek van Tilburg, 1911'.

Regionaal Archief Tilburg, Collectie adresboeken van Tilburg, archieftoegang 1182, inventarisnummer 9, 'Algemeen officiëel adresboek der gemeente Tilburg, 1922'.

Regionaal Archief Tilburg, Collectie dag- en weekbladen Tilburg, archieftoegang 398, inventarisnummer 25, 'De Tilburgsche Post, 1922-1939'.

Regionaal Archief Tilburg, Plaatsingslijst collectie documentatie Baarle-Nassau, 1842-2002, archieftoegang 2232, inventarisnummer 43, 'Geschiedenis van het huis De la Salle te Baarle-Nassau 1944-1965 met voorgeschiedenis'.

Regionaal Archief Tilburg, Plaatsingslijst van het archief van H.J.F. van Kempen, 1925-1946, archieftoegang 1186, inventarisnummer 2, 'Reisverslagen van het verblijf in Afrika (Congo). 1927-1928'.

Artikelen

CAMPINO. 'De blinden van de Grave'. *Nieuwe Tilburgsche Courant*. 9 januari 1926.

CAMPINO. 'Lumen et Veritas'. *Nieuwe Tilburgsche Courant*. 2 mei 1925.

CAMPINO. 'R.K. Jeugdorganisatie'. *Tilburgsche Courant*. 19 augustus 1926.

CAMPINO. 'Tilburgsch Concertgebouw'. *Tilburgsche Courant*. 21 november 1925.

Kipling, Rudyard. 'The White Man's Burden'. *McClure's Magazine*, februari 1899.

Klumpenaar, Sjoerd, en Lisa Dupuy. 'Duizenden demonstranten op de Dam: "Dit is belangrijker dan een virus"'. *NRC*, 1 juni 2020.

'Lumen et Veritas'. *Nieuwsblad van het Zuiden*, 30 juni 1925.

'Nederl. R. K. Bond van Handels- Kantoor- en Winkelbedienden "St. Franciscus van Assisië"'. *Nieuwsblad van het Zuiden*. 28 januari 1927.

Interview

Mieke Gadella-van Tuijn. Interview over Henri van Kempen. Geïnterviewd door Sterre Schlink, 14 december 2020.

Secundaire literatuur

Gedrukte Literatuur

Bronwen, Douglas, en Chris Ballard. 'Climate to Crania: Science and the Racialization of Human Difference'. In *Oceania and the Science of Race 1750-1940*. ANU Press, 2008.

Couttenier, Maarten. 'Fysieke antropologie in België en Congo 1883-1964', 96–113, 2009.

Darwin, Charles. *On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or, The Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*. London: J. Murray, 1860.

Fabian, Johannes. *Time and the other: How anthropology makes its object*. New York: Columbia University Press, 2014.

Goddeeris, Idesbald, Amandine Lauro, en Guy Vanthemsche. *Koloniaal Congo*. Kalmthout: Polis, 2020.

'Industrial Revolution'. In *Oxford World Encyclopedia*. Philip's, 2004.

<https://doi.org/10.1093/acref/9780199546091.013.5741>.

Kipling, Rudyard. 'The White Man's Burden'. *McClure's Magazine*, februari 1899.

Knox, Robert. *The Races of Men: A Fragment*. London: H. Renshaw, 1850.

Mayhew, Susan. *hegemony*. Oxford University Press, 2015.

<https://doi.org/10.1093/acref/9780199680856.013.1495>.

Mazrui, Ali Al'Amin. 'The Re-invention of Africa: Edward Said, V. Y. Mudimbe, and Beyond'. *Research in African Literatures* Volume 36, nr. Number 3 (2005).

Moosavinia, Sayyed, Karlis Racevskis, en Sasan Talebi Sarokolaei. 'Edward Said and Michel Foucault: Representation of the Notion of Discourse in Colonial Discourse Theory 1', 14 april 2019.

Mudimbe, V.Y. *The Invention of Africa*. Londen: James Currey, 1988.

Nixon, Rob. *London calling: VS Naipaul, postcolonial mandarin*. New York: Oxford University Press on Demand, 1992.

Nott, Joseph Clark., en George R. Gliddon. *Types of Mankind : Or, Ethnological Researches, Based upon the Ancient Monuments, Paintings, Sculptures, and Crania of Races, and upon Their Natural, Geographical, Philological, and Biblical History*. London, 1854.

Pratt, Marie Louise. *Imperial Eyes: Travel Writing and transculturation*. Londen en New York: Routledge, 1992.

Reybrouck, David van. *Congo: een geschiedenis*. Amsterdam: De Bezige Bij, 2010.

Said, Edward. *Orientalism*. Londen: Routledge, 1978.

Tomlinson, Alan. *oral history*. Oxford University Press, 2010.

<https://doi.org/10.1093/acref/9780199213818.013.0833>.

Wolf, Eric R. *Europe and the People without History*. Berkeley, Los Angeles en London: Univ of California Press, 2010.

Youngs, Tim. *Travellers in Africa: British travelogues 1850-190*. Manchester: Manchester University Press, 1994.

Ebook

Thompson, Carl. *Travel writing*. Londen en New York: Routledge, 2011, Kobo.